

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

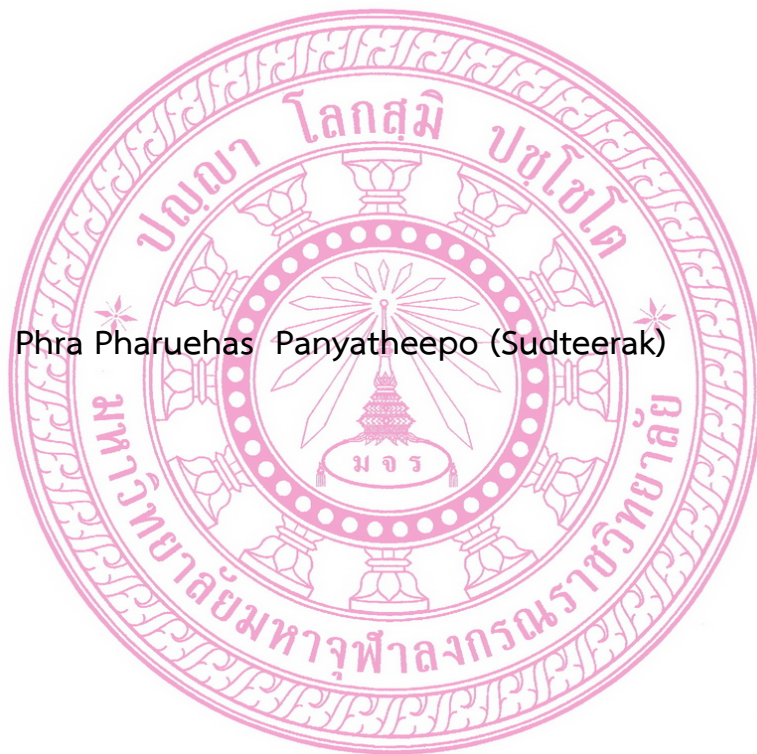

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATORS TOWARDS SOCIAL
DEVELOPMENT IN SAMUTPRAKAN PROVINCE

Phra Pharuehas Panyatheepo (Sudteerak)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School

(Copy right by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

Bangkok, Thailand

C.E.2013

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

.....
(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ
(พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร.)
..... กรรมการ
(ผศ.ดร. ภักดี มานะหิรัญเวท)
..... กรรมการ
(อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.)
..... กรรมการ
(ผศ.ดร. โคนิภูฏ์ ศรีทอง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. ประธานกรรมการ
ผศ. ดร. โคนิภูฏ์ ศรีทอง กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย .....
(พระพลหัทส ปญญาทีโป)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ
- ผู้วิจัย** : พระพฤษ ปัญญาทีโป (สุดที่รัก)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ ป.ธ.๕, พธ.บ., M.S.W., Ph.D.
(Social Work)
- : ผศ.ดร. โคนิษฐ์ ศรีทอง ป.ธ.๗, พธ.บ., M.A., Ph.D.(Social Work)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีความประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรปราการ กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๕๔ รูป ซึ่งได้มาโดยวิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยมีการหาคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และใช้สถิติทดสอบสมมติฐานโดยใช้การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ส่วนการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับมากที่สุด ที่เหลืออยู่ในระดับมาก

๒. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งภายในวัดอายุ จำนวนพรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด วุฒิการศึกษาสายสามัญ และวุฒิการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม) ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม)แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑

๓. ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม พบว่า ๑) ด้านการพัฒนาการเมือง บางบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์ยังไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับสังคม และวางตัวเป็นแบบอย่างให้ชัดเจน ๒) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ บางวัดยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจ ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากร หรือพระสงฆ์ที่มีบทบาททางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้นกว่านี้ ๓) ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม บางวัดบริเวณภายในวัดยังขาดการดูแล และสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรมีการรณรงค์ทุกวัดให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อม และที่ร่มรื่นภายในวัด เพื่อความสบาย สบายใจในขณะที่เข้ามายังบริเวณวัด ๔) ด้านการพัฒนาจิตใจ ควรมีการติดตามผลงานและประเมินผลของการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนในที่อื่น ๆ ต่อไป

Thesis Title : THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATORS TOWARDS
SOCIAL DEVELOPMENT IN SAMUTPRAKAN PROVINCE

Researcher : Phra Pharuehas Panyatheepo (Sudteerak)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee:

Phramaha Som Kalyano Pali V., B.A., M.S.W.,Ph.D.
(Social Work)

Asst.Prof.Dr.Konit Srithong Pali VII.,B.A.,M.A.,Ph.D.
(Sociology)

Date of Graduation : 29 March 2014

ABSTRACT

There are three main objectives of this research: i) to study the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province; ii) to compare the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province, classified by personal factors; and iii) to study the problems and guidelines for the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province.

The sample used in this study consisted of 254 Sanghadikarn in Samutprakran Province, drawn from 290 total numbers by random sampling technique. The tool used for data collection was questionnaire with reliability value equal to 0.921. The gathered data were analyzed by using statistical techniques such as frequencies, percentage, mean and standard deviation. To test the hypotheses, t-test and F-Test (One Way Analysis of Variance) were employed. A mean difference of the pair was conducted by a Least Significant Different (LSD).

The findings of this study are concluded as follows:

1. The overall opinions of respondents relating to the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province, were found at the high level. When considered into each aspect, it was noticed at the highest level in economic aspect, whereas high levels in the rest.

2. To compare opinions of respondents relating to the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province, classified by personal factors such as age, years of ordination, periods of monastery living, level of education, and Sangha position found no significant differences even at 0.05 level of confidence, therefore rejecting the formulated hypotheses.

3. The problems and recommendations for improvement of the roles of Sanghadikarn towards social development in Samutprakran Province, revealed that for social aspect, lack of budget supporting from state or concerned agencies and inadequate numbers of learned and service minded persons to do social work; for economic front, lack of persons who specialize in economic integration and there should fund for creating the strength of community economic system; for cultural aspect, recently local culture has been destroyed by urbanization process, resulting in deterioration of people's mental health; for public health, it was found that in present, the climate changes caused increasing numbers of mosquitoes and insects as carriers of diseases; and for environmental aspect, it showed that people lack awareness and knowledge how to conserve environment and they just take it for granted.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์จากคณะกรรมการ
ตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ ผศ.ดร.
ภักดี มานะหิรัญเวท ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.กรรมการ และ ผศ.ดร.
โกนิฐ์ ศรีทอง กรรมการ

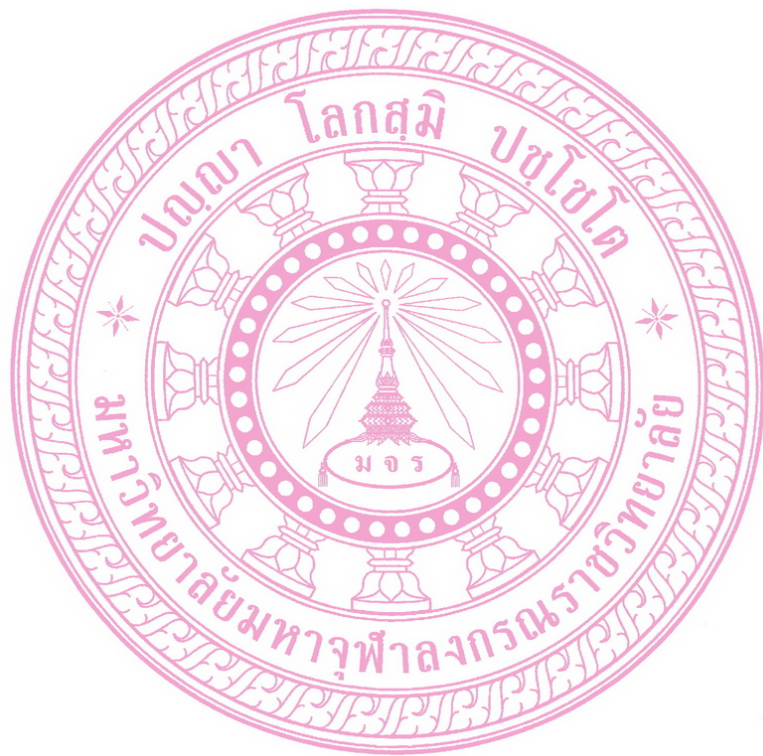
ขอขอบคุณอาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และขอ
อนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร. โกนิฐ์ ศรีทอง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขา
วิชาการพัฒนาสังคม ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้น พร้อมทั้งเป็นกรรมการควบคุมวิทยา
นิพนธ์ ที่คอยให้คำชี้แนะในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่มีความเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ที่ได้ให้
ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูป ที่
ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน พร้อมให้กำลังใจ
และทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณต่อคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ในภาควิชาและนอกวิชา มหาวิทยาลัยจุฬาลง
กรณ์ราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความรู้พร้อมทั้งคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ขออนุโมทนาขอบคุณผู้เกี่ยวข้อง
ที่ให้ความเมตตาในการอำนวยความสะดวกต่อการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็น
เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

พระพลหัทส ปณญาทีโป

๒๑ มีนาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๔
๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	๘
๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท	๘
๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท	๑๐
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๑๑
๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน	๑๑
๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน	๑๔
๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน	๑๖
๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา	๒๐
๒.๓ หลักกรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชน	๒๒
๒.๓.๑ หลักกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม	๒๗
๒.๓.๒ หลักกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ	๓๑
๒.๓.๓ หลักกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง	๓๕
๒.๓.๔ หลักกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	๓๙
๒.๓.๕ หลักกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ	๔๑
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม	๔๔
๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน	๔๙
๒.๕.๑ ทฤษฎีพัฒนาการ	๕๐
๒.๕.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม	๕๐
๒.๕.๓ การนำทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไปใช้ ในการพัฒนาชุมชน	๕๓
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๗
๒.๗ กรอบแนวความคิด	๖๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๓
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๖๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๓
๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ	๖๓
๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ	๖๔
๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๖๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๖๘
๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามของพระสงฆ์	๖๙
๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดสมุทรปราการ	๗๑
๔.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน	๗๖
๔.๔ การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของ พระสงฆ์	๙๕
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๙๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๙๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๙๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๔
บรรณานุกรม	๑๐๕
ภาคผนวก	๑๑๐
ภาคผนวก ก. ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบ หาค่าเครื่องมือ (IOC)	๑๑๑
ภาคผนวก ข. ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)	๑๑๖
ภาคผนวก ค. ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)	๑๒๐
ภาคผนวก ง. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๒๔
ประวัติของผู้วิจัย	๑๒๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๙
๔.๒ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดของพระสงฆ์ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการในภาพรวม	๗๑
๔.๓ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านพัฒนา เศรษฐกิจ	๗๒
๔.๔ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้าน การเมือง	๗๓
๔.๕ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้าน การพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๗๔
๔.๖ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้าน การพัฒนาจิตใจ	๗๕
๔.๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคม จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งภายในวัด	๗๖
๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมจำแนกตามด้านตำแหน่งภายในวัด	๗๗
๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านตำแหน่งภายในวัด	๗๘
๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านอายุ	๗๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการ ด้านการเมืองจำแนกตามด้านอายุ	๘๐
๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านอายุ	๘๑
๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพจำนวนพรรษา	๘๒
๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามจำนวนพรรษา	๘๓
๔.๑๕ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านระยะเวลาที่ สังกัดอยู่ในวัด	๘๔
๔.๑๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจจำแนกตามระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด	๘๕
๔.๑๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านวุฒิการศึกษาสามัญ	๘๖
๔.๑๘ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ	๘๗
๔.๑๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริยัตธรรม (แผนกธรรม)	๘๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ	๘๙
๔.๒๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)	๙๐
๔.๒๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการเมืองจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)	๙๑
๔.๒๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษา ปริญญาตรี (แผนกบาลี)	๙๒
๔.๒๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)	๙๓
๔.๒๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการโดยภาพรวมจำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)	๙๔

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

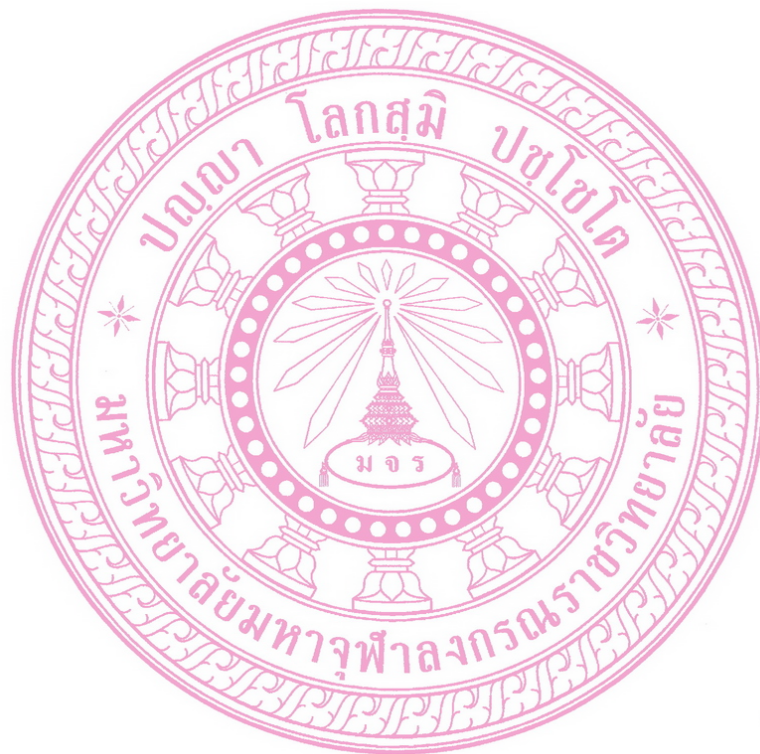
หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๖๒

๔.๑ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๙๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมปัจจุบัน ปัญหาที่ก่อเกิดในปัจจุบันมีจำนวนมากมายในสังคม แต่ในสังคมจะมีศาสนาประจำ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทยส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ หลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่นของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวิชาการ ศิลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน

บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนนั้น^๑ ในอดีตที่ผ่านมาวัดจัดว่าเป็นสถาบันหลักของชุมชน และเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่การให้ทานรักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ไหว้พระ และกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น อันแสดงออกทางด้านขนบธรรมเนียม และประเพณีต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิต ผู้อนุรักษ์ และผู้สอนศิลปะแก่ประชาชนเป็นที่ปรึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม แม้กระทั่งปัญหาครอบครัวเป็นสถานสงเคราะห์ประชาชนผู้ยากไร้ หรือในคราวมีภัย เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ สงคราม เป็นต้น เป็นสถานพยาบาลเป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบปะกัน หม่อมสาวพบกกัน เวลามีงานวัด เป็นสถานบันเทิง จัดงานเทศกาลหรืองานฉลองต่าง ๆ ของชาวบ้าน เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาวบ้าน เป็นคลังพัสดุ เช่น ถ้วยชาม โต๊ะ เก้าอี้ เพื่อให้ชาวบ้านมาขอยืมเมื่อมีงาน เป็นศูนย์การปกครองท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน อ.บ.ต. หรือฝ่ายปกครองใช้เป็นสถานที่ประชุม เป็นสถานศึกษาของชุมชน พระภิกษุ สามเณร ลูกหลานของชาวบ้านได้อยู่อาศัยและเล่าเรียนที่วัด เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทั้งหลาย เป็นห้องสมุดชาวบ้าน เป็นที่เก็บเอกสารต่าง ๆ ตั้งแต่ตำรายา ตำราหมอดู นิทานธรรมไปจนถึงพระไตรปิฎก

แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และประการสำคัญคือการพัฒนาประเทศไทยได้พัฒนาความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ทำให้สังคมชนบทของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็น

---

^๑สิริวัฒน์ คำวันสา, เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรโครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทยม, สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔, หน้า ๔๗.

สังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบพึ่งพาตนเอง เป็นสังคมบริโภคนิยม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชน ทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเหินห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา^๒ การทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นเดิมนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ พระสังฆาธิการซึ่งถือว่าเป็นผู้นำที่มีบทบาทมากในอดีต หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน ในด้านการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ จึงต้องรับภาระด้านนี้ร่วมกับผู้นำชุมชน

สำหรับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำคนอื่นได้ดีนั้น จะต้องสร้างและพัฒนาภาวะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำของตน ให้เหมาะสมกับความเป็นผู้นำเสียก่อน จึงจะเป็นผู้นำคนอื่นได้ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีบารมี มีบุคลิกภาพของความเป็นผู้นำ มีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้หลักหรือแนวทางในการพัฒนาทั้งวัดและชุมชน สามารถเข้าถึงจิตใจผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นภาวะของความเป็นผู้นำ คือ เป็นศิลปะหรือความสามารถของบุคคลคนหนึ่ง ที่จะใช้จิตใจหรือใช้เป็นแนวทางในการแสดงออกถึงความมีบารมี หรือมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย หรือการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันกับตน ในการดำเนินกิจการต่างๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการดำเนินการนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้

พระสงฆ์จึงต้องเป็นผู้นำที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาวัดหรือเป็นผู้นำชุมชน ในการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นเครื่องดึงดูดคน เข้าวัด และใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา พัฒนายกระดับจิตใจของเด็ก เยาวชน และประชาชนรอบวัดให้มีภาวะจิตใจที่แผ่ด้วยคุณธรรมที่สูงขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีทางด้านการพัฒนาบุคลากรให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป^๓

การเผยแผ่พุทธธรรมให้เป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยนั้น พระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา การเผยแผ่พุทธธรรมนั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำการตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม

^๒ พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพคริสเตียน, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

^๓ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือถวายเป็นบุญแด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๖.

เป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พุทธธรรม จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดีประพฤติกุศล ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่น ต่างยอมรับนับถือและยินดีปฏิบัติตาม คำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๘๕ นับถือพุทธธรรม ใช้พุทธธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ^๔ และ ระยะเวลาที่ผ่านมาวัดและสถาบันสงฆ์ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นและมีบทบาทในการช่วยอบรมจิตใจของคนไทยให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ทั้งพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จะต้องมีความร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดความเจริญและความสงบสุขภายในชุมชน ทั้งทาง ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ เพราะชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัดโดยตรง

อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่และมีบทบาทตามที่ได้รับหลังจากการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการแล้ว ประชาชนผู้ที่ได้นำกุลบุตรไปบวชด้วยนั้นย่อมตั้งความหวังไว้สูงหรือย่อมมีความคาดหวังค่อนข้างสูงในการที่จะอบรม กล่อมเกล่าจิตใจกุลบุตรผู้บวชแล้วให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมตั้งตนเหมาะสม ไม่ประพฤติผิดหลักธรรม นอกจากนี้พระสังฆาธิการถือว่าเป็นพระสงฆ์ธรรมดาราูปหนึ่งซึ่งมาจากการแต่งตั้ง เมื่อท่านอยู่ในวัดก็วัตรที่กระทำอยู่ย่อมมากมาย เนื่องจากว่าท่านจะต้องทำหน้าที่สองอย่างพร้อมกันคือ เป็นเจ้าอาวาสปกครองพระและสามเณร ภายในวัดแล้ว ท่านต้องทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนและดูแลความเรียบร้อยภายในเขตปกครองด้วย เรียกได้ว่าทำการพัฒนา ๒ อย่างไปพร้อม ๆ กัน จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวมานั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ว่ามีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างไรมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรหรือไม่ ซึ่งการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

^๔ปราณี เกื้อทอง, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร), ๒๕๔๕.

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้า มุ่งศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ใน ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านี้ คือ พระสังฆาธิการที่สังกัดอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๒๓ วัด

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเฉพาะวัดในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓๔ วัด

๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นเวลา ๘ เดือน

๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๔.๑ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๔.๒ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๔.๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ มีอะไรบ้าง

๕. สมมติฐานการวิจัย

๕.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งภายในวัดต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัดต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา)ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๖ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม) ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๕.๗ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี) ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

๖. คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของพระสังฆาธิการในสมุทรปราการ
พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ของสังคม โดยพระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และวัฒนธรรม

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของพระสังฆาธิการที่สำเร็จการศึกษา แบ่งออกเป็นด้านศาสนาและด้านสามัญศึกษา

ตำแหน่ง หมายถึง บทบาทในทางปกครองที่ได้รับแต่งตั้งอย่างถูกต้อง

ระยะเวลาที่อยู่ในวัด หมายถึง ระยะเวลาที่อยู่ในวัดปัจจุบัน แบ่งเป็น ๕ คือ ๑) ๑-๕ ปี ๒) ๖-๑๐ ปี ๓) ๑๑-๑๕ ปี ๔) ๑๖-๒๐ ปี ๕) มากกว่า ๒๐ ปี

ภูมิสำเนาเดิม หมายถึง สถานที่เกิดและดำเนินชีวิตอยู่ก่อนที่จะย้ายเข้ามาในจังหวัดสมุทรปราการ

การพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การที่พระสังฆาธิการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้สังคมได้รับความสงบสุข

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการในการสั่งสอนให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม ในเรื่องการประหยัด ขยัน อดออม ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต

การพัฒนาด้านการเมือง หมายถึง พระสังฆาธิการมีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนให้มีส่วนร่วมในประชาธิปไตย และส่งเสริมความยุติธรรม

การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง พระสังฆาธิการเข้าไปมีบทบาทสั่งสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และร่วมกิจกรรมการพัฒนาในเรื่องป่าไม้ แหล่งน้ำ ไฟฟ้า ประปา ถนนในชุมชน

การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง พระสังฆาธิการมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาจิตใจของประชาชน

๗. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ เป็นอย่างไร

๗.๓ ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ มีอะไรบ้าง

๗.๔ สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้บทบาทของพระสังฆาธิการในการวางแผนพัฒนาสังคมหรือชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
  - ๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท
  - ๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา
- ๒.๓ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม
  - ๒.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ
  - ๒.๓.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง
  - ๒.๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
  - ๒.๓.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน
  - ๒.๕.๑ ทฤษฎีพัฒนาการ
  - ๒.๕.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม
  - ๒.๕.๓ การนำทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^๑

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^๒

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๓

พิทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว” (ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและเรื่องเดียวกันนั่นเอง”^๔

^๑ งามพิศ สัตย์สงวน, การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๒.

^๒ ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๘.

^๓ ประสพสุข พันธุ์ประยูร, รายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕, หน้า ๑๒.

^๔ พิทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาท โดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพอุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๕

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของ บทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ บทบาทและสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดง บทบาทที่เขาชอบ

ลินตัน (Linton) กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่ง สถานภาพต่าง ๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้^๖

^๕ ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๖ บพานี ฐิติวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอน วิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๘.

^๗ สมคิด เฟื่องอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระคัมภีร์ของ พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สักระหวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๓๖, หน้า ๘.

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “บทบาท คือ สิ่งที่คุณคนได้สถานภาพต่างๆ ings กระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใด แล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๘

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรม หรือการกระทำของคุณคน ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของ สถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่คุณคนนั้นดำรงอยู่

๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่คุณคนแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึง ลักษณะของบทบาทที่คุณคนแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีจิตยา สุวรรณชฎ ประสพสุข พันธุ์ประยูร ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาท ที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับ ความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่คุณคนควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็น ส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมี รังสรรค์ ทิมพันธ์ พงศ์ และ จำนง อติวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับ ตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอ คาดหวังบทบาทของคุณคนที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่ แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับคุณคนนั้นๆ จะคาดหวังด้วย ตนเองว่า ควรจะให้เป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพ และประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และ สภาวะแวดล้อมทางสังคม

^๘ สุชา จันท์เอม, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอ จะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามาร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของ สถาน ภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำว่า “ประชาคม” แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับคำว่า “ชุมชน” ความหมายของคำว่า ชุมชนอาจจำแนกได้เป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายทางวิชา ดังนี้

๑) ความหมายโดยสามัญสำนึก

“โดยสามัญสำนึกแล้ว “ชุมชน” หมายถึง ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวมาอยู่รวมในบริเวณ

เดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่รวมในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกันจึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึก คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกันถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิลำเนาพร้อมกันก็เรียกว่าเป็น “ครอบครัว” หรือ “ครัวเรือน” ไม่เป็น “ชุมชน” เพราะความรู้สึกที่ว่า “ชุมชน” ต้องประกอบด้วยหลายๆ ครัวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่รวมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง”

๒) ความหมายโดยรูปศัพท์

“ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เพิ่งบัญญัติ

ไว้ครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้อธิบายไว้ว่า “ชุมชน” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประชาคม” หมายถึง

๒.๑ กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีการสร้างสรรค์ใกล้ชิดชิดว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

๒.๒ ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่มความหมาย ของชุมชนโดยรูปศัพท์จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายโดยสามัญสำนึก แต่ที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ การเป็นสังคมขนาดเล็กและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนคำว่า “สังคม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒^๙ ให้ความหมายไว้ว่า การคบค้าสมาคมกันหมู่คนที่เจริญแล้วร่วมคบค้าสมาคมกัน

๓) ความหมายทางวิชาการ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้หลายท่าน ดังนี้

ประสาท หลักศิลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่ง ซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอนโดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น และมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง^{๑๐}

ประเวศ วะสี ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงกาติดต่อสื่อสารกัน^{๑๑} จะเห็นได้ว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชนแตกต่างกันออกไปโดยอาจแบ่งได้ เป็น ๓ แนวทาง คือ

๑. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดย

^๙ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด. หน้า

๑๓๒.

^{๑๐} ประสาท หลักศิลา, ชุมชนชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

^{๑๑} ประเวศ วะสี, มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อการปรับเปลี่ยนทิศทางในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อเมริกันพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕.

รูปศัพท์ และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่างๆ ด้วย

๒. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๓. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในระยะเวลานานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น

เสาวคนธ์ สุดสวาท ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือ หมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่งๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติซึ่งเป็นไปในการทำงานเดียวกัน^{๑๒}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่วงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้^{๑๓}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๔}

จากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการที่กล่าวมาแล้ว อาจจะทำให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันเช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

^{๑๒} เสาวคนธ์ สุดสวาท, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๙.

^{๑๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

^{๑๔} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓-๔๔.

๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทำงานและสิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เข้าไปดำเนิน การเพราะการพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องให้การยอมรับ และสามารถผสมผสานเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อม ตามศักยภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้^{๑๕}

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน เชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนา หรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิต หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชน ของตนเองในระดับหนึ่ง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะ กล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วม ของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ของการพัฒนาชุมชน

๓. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชนจากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลัง ความ สามารถของชุมชนการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของ ประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจาก ภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความ เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชนการพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชน นั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากร ต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาที่มีอยู่ใน ชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้อง ใช้ ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา ชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งของรัฐบาลจะให้การสนับสนุนแต่่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้

^{๑๕} พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวัฑ. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศีลภาครณี : พระเทพสีมาภรณ์ กัณฑ์พัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา พัฒนาชนบทศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๒. หน้า บทคัดย่อ.

ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕. การริเริ่มของประชาชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖. ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากร งบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของตน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชน และรัฐนี้จะต้องเป็นส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียวเพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเองการใช้ทรัพยากรในชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชน และชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘. การพัฒนาแบบเบ็ดเตล็ด การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กัน หลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องกันไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณและเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้านไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วยเช่นกัน ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐. การพัฒนาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม

๑๐.๑ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒ การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจนมีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาลความต้องการของประชาชนในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๑๐.๓ การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหา และแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔ การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชา หรือท้อถอย

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ “การพัฒนาชุมชน”

๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศ และประเทศต่างๆ ได้ให้

ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้อย่างมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้อง และ คล้ายคลึงกัน ดังนี้^{๑๖}

๑. ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศ ในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็น กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความริเริ่มก็ใช้ เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความริเริ่มขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง

๒. องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ให้แก่ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและการพึ่งตนเองอย่างแท้จริงโดยความคิดริเริ่ม ของประชาชนในชุมชนในปีต่อมาได้ปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลเพื่อปรับปรุง สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานเข้า เป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้ อย่างเต็มที่

๓. องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่ง ประชาชนในชุมชนร่วมกันจักวางแผน และลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่ม ของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของ กลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหเหล่านี้ โดยใช้ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือ หน่วยงาน ภาครัฐ และภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน

๔. นักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนในประเทศไทยได้ให้ความหมายของการพัฒนา ชุมชนว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชน ร่วมมือกัน วางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การปกครองและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัย ความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่ม ด้วยตนเอง รัฐบาลก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นและถ้ามีความจำเป็นก็ อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรภายนอกชุมชนได้

^{๑๖} ทวิช เปล่งวิทยา. (ม.ป.ป.). **จิตวิทยาผู้นำ**. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์. ๒๕๓๔), หน้า ๓๗.

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคน ในชุมชนให้มีศักยภาพเพียงพอ และร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้โดยใช้ทั้งความสามารถของคนในชุมชนและสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ “การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข” ดังนี้^{๓๗}

๑. การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมากเพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้ที่สืบทอดงานของการพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดยอด หรือเป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข โดยมีวิธี ดังต่อไปนี้

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ ในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการ ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวมีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการ ดำรง ชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเอง ไม่ให้ประพฤติชั่วได้ เป็นต้น

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบสุข มีจิตใจดีงาน เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขเยือกเย็น มีเมตตากรุณา รู้จัก ประมาณเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่ง ต่าง ๆ ได้ เป็นต้นการทำให้คนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข นับว่าเป็นพื้นฐาน สำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

^{๓๗} ธงชัย สันติวงษ์. การวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๖), หน้า ๗๘.

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรัก และความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันนี้อาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจุกกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civill Community) ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้^{๑๘}

๒.๑ มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

๒.๒ มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหาศาล เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจที่แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๒.๓ เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

^{๑๘} ปรัชญา เวสารัชช์. ผู้นำองค์กร. (กรุงเทพมหานคร : รัฐศาสตร์สาร, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗.

๒.๔ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชน และจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๒.๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน และจัดกระบวนการดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๖ มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึก และจิตวิญญาณของสมาชิก และองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๒.๗ มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนเพียงผู้เดียว และทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๒.๘ เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในยามที่ปกติและประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

๒.๙ เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสงบสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๒.๑๐ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา

๑. ส่งเสริมศักยภาพคณะกรรมการชุมชนในการเป็นแกนนำสร้าง ความเข้มแข็งในการพัฒนาชุมชน ของชุมชนโดย

๑.๑ สร้างจิตสำนึกของคณะกรรมการชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาผลกระทบของวิกฤต

๑.๒ เพิ่มความสามารถของคณะกรรมการ/ผู้นำชุมชน ในการวิเคราะห์สถานการณ์ การจัดทำแผนและการดำเนินงานตามแผน

๑.๓ จัดเวทีการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ผลกระทบของวิกฤตที่มีต่อชุมชน วางแผนแก้ไขปัญหา ติดตามการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมกัน

๑.๔ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด

๒. ส่งเสริมศักยภาพ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเป็นแกนนำสนับสนุน การเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชน โดย

๒.๑ พัฒนาแนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ยอมรับและสนับสนุนกระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๒.๒ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการบริหาร จัดการในกระบวนการแก้ปัญหาให้กับชุมชน

๓. สนับสนุนการส่งเสริมศักยภาพของคณะกรรมการชุมชน

๓.๑ สนับสนุนการบริหาร จัดการ พัฒนาวิชาการให้กับคณะกรรมการชุมชน

๓.๒ สร้างและพัฒนาเครือข่ายระหว่างคณะกรรมการชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สนับสนุนข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ได้ดังนี้

๑. สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒. สมาชิกมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รัก และหวังใยซึ่งกันและกัน และพร้อมที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนและชุมชน

๓. สมาชิกมีการคัดเลือกผู้นำที่หลากหลายด้วยตนเองและต่อเนื่อง

๔. ชุมชนมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใส และมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้

๕. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

๖. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ไม่ใช่พึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาชุมชน ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

จากแนวคิดและความหมายของการพัฒนาชุมชนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหากคณะกรรมการชุมชน ในอำเภอมีการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกชุมชน รักและหวงแหนชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่น เสียสละทำงานเพื่อชุมชนมีการจัดการวางแผน ในการทำงาน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบันและพัฒนากลุ่มคนให้มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ตลอดจนทำให้คนในชุมชนมีความสุข จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ย่อมถือได้ว่าชุมชน มีผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชน และมีความยั่งยืนในการพัฒนาต่อไป

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบ และพระสงฆ์ คือ กลุ่มคนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสเข้าสู่สมณเพศ ตามพระบรมพุทธานุญาต^{๑๙} และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต^{๒๐} ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ ๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง ๒. บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ^{๒๑} ๑.๑ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา ๑.๒ วิปัสสนาฐานะ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน

^{๑๙} คุณ โทชนธ์. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๑.

^{๒๐} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, พระ, บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๖๐.

^{๒๑} กิติมา ปริดีติติก. ทฤษฎีการบริหารองค์กร. (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๓.

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ลีลา ๓ และการศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจในถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษาอริศีล คือ ศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญสูงขึ้นบ้าง เมื่อหวังจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นกันเฒ่า (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียนกว่า “กันเฒ่า” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการท่องจำพระวจนะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎกคือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาทวายมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความ พระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่ คือ^{๒๒}

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐโดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

^{๒๒} กิติ ตยัคคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แปลอักษร. ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัย และข้ออรรถประพจน์ปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทั่ซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนาสุภาคิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินงาน ได้แก่

๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิรธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๒๓}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิงพัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จัก และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาทะเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายนมวรรค มูลปณณาสก มัชฌิมนิกาย ใจความว่า^{๒๔}

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แหละที่จะทำให้พวกเราให้เป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริงแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยhiri และโอตตปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วจีสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวนอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

^{๒๓} พระราชวรมณี,(ประยูรย์ ปยุตโต) สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร การพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๒๔} ชูบ กาญจนประการ. **แบบของผู้ผู้นำ**. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๗). หน้า ๙๐.

๘. สำเนียงกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมด
โดยสิ้นเชิง

๙. สำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐. สำเนียงกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอย
ระวังจิต

๑๑. เธอก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออวาสกขยญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.
๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ใน
มาตรา ๓๗,๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น
ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถร
สมาคม”

ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ
“เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด
๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
๓. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือ
ให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่ง
เจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือ
คำสั่งของมหาเถรสมาคม”

๒. บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบ
ต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มี
ความวิตกกังวลว่า

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้
ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตริก เป็นของ
ละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย
เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยาก
นักที่จะเห็นปฏิจจสมุปบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่
สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสิ้นตัณหา ความคลาย
กำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแต่สงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงข้อ
นั้น จักเป็นความเหน้อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

๒.๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม

ในแง่ของการพัฒนาสังคม โดยกว้าง ๆ แล้วเราสามารถกล่าวได้ว่าพุทธธรรมทั้งหมดเป็นคำสอนเกี่ยวกับสังคม เพราะพุทธธรรมเป็นเรื่องของการสอนให้คนในสังคมทุกคนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข อีกนัยหนึ่งพุทธธรรมเป็นคำสอนที่ครอบคลุมชีวิตและสังคมทั้งหมด^{๒๕} หรือเป็นหลักปฏิบัติสำหรับสังคมทั้งหมดนั่นเอง

การอยู่ร่วมกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับสังคมขึ้นมา นั่นคือ ทุกคนในสังคมจะมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันอื่น ๆ ในบทบาทต่าง ๆ กันเช่น ในฐานะเป็นพ่อเป็นนาย เป็นพลเมือง เป็นต้น ความสัมพันธ์ของคนในระดับสังคมจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา เป็นหลัก ดังนั้นพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมจึงเน้นในเรื่องศีล หรือธรรมะชั้นศีล เป็นสำคัญ

หากพิจารณาจากโครงสร้างหลักของคำสอนในพุทธศาสนา พุทธธรรมที่เป็นแกนกลางของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมก็คือ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ) และสัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) ซึ่งเป็นองค์มรรคในหมวดศีล จากหลักธรรมหรือคำสอนที่เป็นแกนกลางในด้านการพัฒนาสังคมนี้ พุทธธรรมก็กระจายออกเป็นข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ มากมาย เป็นศีล เป็นวินัย หรือเป็นธรรมะชั้นศีล การพิจารณาหลักคำสอนในแง่ของการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมนี้ จะพิจารณาเฉพาะหลักคำสอนที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมและเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเป็นหลัก

หลักการกว้าง ๆ ในระดับสังคม พุทธศาสนาจะสอนให้ทุกคนทำหน้าที่ของตนต่อคนอื่นที่อยู่รอบ ๆ ข้าง หรือคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมให้ครบถ้วนบริบูรณ์เป็นหลัก หลักคำสอนที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคม ก็คือ

ก. คุณธรรมที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกัน (สัมปรายิกัตถะ) ๔ ประการ^{๒๖} ได้แก่

๑. สัทธาสัมปทา ความมีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง หรือเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังคม การที่คนในสังคมที่มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม เป็นต้น ย่อมจะทำให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุข มีเสถียรภาพสังคมที่มีเสถียรภาพและสงบสุขย่อมเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดียิ่งเป็นประการแรก

๒. สีลสัมปทา การเคารพกฎหมายและศีลธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจำเป็นที่จะต้องมียุติธรรมและศีลธรรมเป็นกรอบหรือเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติ

^{๒๕} พระราชวรมณี. (ประยูรต์ ปยุตโต), *ลักษณะสังคมแบบพุทธ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๒๖} อ.อ.อุทก. ๒๓/๑๑๔/๒๕๙-๒๖๐.

ร่วมกัน เพราะว่าคนในสังคมย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความคิดเห็นและอุปนิสัยใจคอ ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจาย่อมจะแตกต่างกันออกไปด้วย ถ้าหากสังคมไม่มีกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบของความประพฤติแล้ว สังคมย่อมจะเดือดร้อนวุ่นวายมาก ในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่าการเคารพกฎหมายและศีลธรรมของสังคม ย่อมจะทำให้สังคมสงบสุข และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นประการที่สอง

๓. จากสัมปทา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหตุผลประการหนึ่งของการมาอยู่รวมกันเป็นสังคมของคน ก็คือเพื่อความอยู่รอดของชีวิต คนมีความจำเป็นที่จะต้องรวมกันเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและพึงพาอาศัยกันในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ มาเพื่อการดำรงชีพ ในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติแล้วคนเราจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่นช่วยเหลือกันในด้านทรัพย์สิน เงินทอง แร่กาย แร่ใจ เป็นต้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้ ย่อมจะทำให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และอำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นประการที่สาม

๔. ปัญญาสัมปทา ความมีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้คนตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง การเคารพกฎหมายและศีลธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมคือ “ปัญญา” ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนี้ บุคคลจะต้องมีสติปัญญารู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แล้วเลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและคุณภาพด้านสติปัญญาของคนในสังคมมีความจำเป็นยิ่งสำหรับการพัฒนาในทุกด้าน การพัฒนาและการส่งเสริมคุณภาพด้านสติปัญญาให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ ย่อมจะช่วยให้การพัฒนาคนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นคุณธรรมที่จำเป็น เป็นประการที่สี่

นอกจากคุณธรรมที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกัน (สัมปรายิกัตถะ) ๔ ประการนี้แล้ว พุทธศาสนายังมีคำสอนอื่น ๆ ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมอีก คือ

ข. การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ^{๒๗} คือ

๑. เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงความหวังดีและไม่ตรีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมทำกิจกรรม ช่วยชุมชนโดยการช่วยเหลือในการทำกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจิกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

^{๒๗} ที.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๔๒-๒๔๖.

๔. สาธารณโภคี แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นสิ่งที่เล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีสสามัญญตา ความมีศีลเหมือนเขาคือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

หลักสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เป็นหลักการพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคม เป็นหลักการประยุกต์สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยหลักการแล้วสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เน้นหนักไปในด้านศีล แต่ก็สามารถสังเคราะห์ลงในหลักศีล สมาธิ ปัญญาได้ คือสังเคราะห์เมตตาทายกรรม เมตตาวาจกรรม สาธารณโภคี และสีสสามัญญตา ลงในหมวดศีล สังเคราะห์เมตตาที่ประกอบอยู่กับการแสดงออกทางกาย วาจา และเมตตานิกรรม ลงในหมวดสมาธิ และสังเคราะห์ทิฏฐิสามัญญตาลงในหมวดปัญญา เมื่อบุคคลประพฤติตนอยู่ในหลักสาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล้ว ย่อมจะสามารถปฏิบัติธรรมในด้านสังคมข้ออื่น ๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น

ค. ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อคนในครอบครัวและคนที่อยู่ใกล้ชิดกันให้สมบูรณ์ ด้วยหลักธรรมที่ชื่อว่า ทิศ ๖^{๒๘} หลักธรรมในหมวดนี้เป็นธรรมะในระดับศีล แสดงหน้าที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคม ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรกับมิตร
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์
๕. ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง
๖. ความสัมพันธ์พุทธศาสนิกกับพระสงฆ์

การที่บุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนตามความสัมพันธ์ หรือตามบทบาทหน้าที่ต่อคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดให้สมบูรณ์นี้ ก็เป็นรากฐานของความสันติสุขในสังคม ทำให้สังคมมีเสถียรภาพ ซึ่งก็จะส่งผลดีต่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ด้วย รายละเอียดบทบาทหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันให้สมบูรณ์

ง. ปฏิบัติตามหลักสังคัมสังเคราะห์ ที่เรียกว่า สังคหัตถุ ๔ ประการ^{๒๙} คือ

๑. ทาน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสังเคราะห์กัน ด้วยปัจจัย ๔ ด้ายทุน หรือทรัพย์สิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา

^{๒๘} ที. ปา. ๑๑/๑๔๘/๑๖๙-๑๗๒.

^{๒๙} ที. ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๒๐-๑๒๑.

๒. ปิยวาจา พุดจาไพเราะน่ารัก คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ พุดให้เกิดความเข้าใจดีต่อกัน สมานสามัคคีไมตรี ทำให้เกิดความรักใคร่รั้งถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่สังคม คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย หรือเอาตัวเข้าสมาน คือทำตัวให้เข้ากับเขาได้ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาวัดเอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุข ร่วมทุกข์ ช่วยรับรู้ ช่วยแก้ไขปัญา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

หลักธรรมพื้นฐานในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมทั้ง ๔ หมวด ตามที่กล่าวมานั้น ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้คนในชุมชน หรือในสังคม มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน และเป็นมิตรกัน (ด้วยการปฏิบัติธรรมหมวดสังคหวัตถุ ๔ เมตตา กายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาภินิหารกรรม ในสารณียธรรม ๖ และสัทธาสัมปทา)

๒. ช่วยให้คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน (ด้วยหลักสาธารณโภคี และหลักจาคสัมปทา)

๓. ช่วยให้คนในชุมชน เป็นคนเคารพพระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เคารพกฎหมาย ช่วยให้ชุมชนมีความสงบสุข (ด้วยหลักศีลสามัญญตา และหลักศีลสัมปทา)

๔. ช่วยให้คนในชุมชน มีความคิดที่ถูกต้องในแนวทางเดียวกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน เป็นสัมมาทิฐิ (ด้วยหลักทิฐิสามัญญตา และหลักปัญญาสัมปทา)

๕. ช่วยให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นสอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยทุกคนต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ มีความอบอุ่นมั่นคงในการอยู่ร่วมกัน (ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักทศ ๖)

ลักษณะที่หลักธรรมช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมทั้ง ๕ ประการที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยในการดำเนินงานพัฒนาทรศนะ ความคิด ความเชื่อของประชาชนให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง เชื่อมั่นในตนเอง และมีจิตใจ และวัฒนธรรมอันดีงาม อันเป็นจุดเน้นหนักของการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน^{๓๐} เป็นไปได้โดยง่ายและบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

^{๓๐} กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงมหาดไทย, การพัฒนาชุมชน/หลักการและวิธีการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บางกอกกล๊อค, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗.

โดยสรุป หลักธรรมทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม เมื่อประชาชนปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมาย่อมนจะสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมในด้านสังคมข้ออื่น ๆ ได้ง่าย และทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความอบอุ่น มั่นใจ และเป็นสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

พุทธศาสนา สอนให้คนทุกคนให้ดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ๓ ประการ คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ เป็นประโยชน์ที่พึงได้รับในปัจจุบัน คือ ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี คู่ครอง สัมปรายิกัตถะ เป็นประโยชน์เบื้องหน้าหรือเป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต เป็นความมั่งคั่งทางด้านคุณธรรมคือ มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ปรมัตถะ เป็นประโยชน์สูงสุด เป็นสาระแท้ของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายควรจะเข้าถึง คือการดับกิเลส และกองทุกข์ได้ ที่เรียกสั้น ๆ นิพพาน^{๓๑}

สำหรับประโยชน์ที่บุคคลพึงจะได้รับในปัจจุบัน เป็นประโยชน์หรือความสุขในแง่โลกียะเป็นประโยชน์จากการที่บุคคลมีและใช้ทรัพย์สมบัติในทางที่ถูกต้อง ความสุขอันเป็นโลกียะนี้เป็นความสุขที่จำเป็นสำหรับปุถุชน ในแง่ของการแสวงหาความสุขอันเป็นโลกียะของปุถุชนนี้ พุทธศาสนามีหลักธรรมจำนวนมากที่ส่งเสริมให้บุคคลแสวงหา และใช้สอยทรัพย์อย่างถูกต้อง เพื่อให้พุทธบริษัทที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หลักธรรมที่เป็นแกนกลางของคำสอนในแง่เศรษฐกิจนี้ คือ กลักสัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) อันเป็นองค์มรรคข้อหนึ่งในหมวดศีล และจากหลักคำสอนที่เป็นแกนกลางนี้ พุทธศาสนาก็ได้กระจายคำสอนเกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจออกไปมากมาย สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจอันเป็นสัมมาอาชีวะที่กล่าวถึงนี้ จะศึกษาเฉพาะสัมมาอาชีวะของฆราวาส อันเป็นไปเพื่อโลกียสุขและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในแง่โลกียธรรม พุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความสุขทางโลกเลย ตรงกันข้ามกับสนับสนุนให้คนในสังคมพยายามสร้างตนให้มีความมั่งคั่งในด้านเศรษฐกิจ ในขอบเขตของสัมมาอาชีวะ ดังพระพุทธานุญาต ดังต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐและเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ ความเจริญ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อริยสาวกย่อมเจริญด้วยนาและสวน ๑ ย่อมเจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก ๑ ย่อมเจริญด้วยบุตรและภรรยา ๑ ย่อมเจริญด้วยทาส กรรมกรและคนใช้ ๑ ย่อมเจริญด้วยสัตว์สี่เท้า ๑ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ๑ ย่อมเจริญด้วยศีล ๑ ย่อมเจริญด้วยสุตะ ๑ ย่อม

^{๓๑} พ. จุ. ๓๐/๗๕๕/๓๐๒.

เจริญด้วยจาคะ ๑ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ๑ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการนี้ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ”^{๓๒}

จากพุทธดำรัสนี้ จะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงสนับสนุนให้ฆราวาส ผู้ยังเป็นปุถุชน และปรารถนาโลกียสุข ขวนขวายในประโยชน์อันมนุษย์จะพึงได้รับในชีวิตอย่างน้อย ๒ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในเบื้องหน้าอันเป็นคุณค่าด้านคุณธรรมของชีวิต และเราสามารถจัดความเจริญทั้ง ๑๐ ประการลงในประโยชน์ทั้ง ๒ ประการได้ ดังนี้

๑. จัดความเจริญด้วย นา สววย ทรัพย์ ข้าวเปลือก บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร คนใช้และสัตว์สี่เท้า ซึ่งเป็นความเจริญมั่งคั่ง ด้านทรัพย์สินและบริวารเข้าในประโยชน์ปัจจุบัน

๒. จัดความเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาอันเป็นความเจริญด้านคุณธรรมเข้าเป็นประโยชน์เบื้องหน้าต่อไป

ความสุขในปัจจุบันที่บุคคลจะพึงได้รับนั้น ประกอบไปด้วยการรู้จักแสวงหา ทรัพย์ รู้จักเก็บรักษา และรู้จักใช้จ่ายใช้สอยทรัพย์ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจเป็นหลัก ในการนี้พุทธศาสนามีหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในแง่โลกียสุข ดังต่อไปนี้

ก. การแสวงหาและการรักษาทรัพย์ พุทธศาสนาสอนให้บุคคลปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ๔ ประการ ได้แก่^{๓๓}

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความรู้จริงและความชำนาญในอาชีพ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดี จัดการแก้ไขปรับปรุงและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตรตตา คบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักเสวนา คบหาคน ไม่คบคนที่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาคบกับคนผู้เป็นบัณฑิต ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และมีคุณสมบัติ เกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่แต่พอดี สมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่าย และมีประหยัดเก็บออมไว้

ข. การจัดแจงทรัพย์

เมื่อบุคคลแสวงหาทรัพย์มาได้แล้ว พุทธศาสนาสอนให้บุคคลรู้จักจัดสรรทรัพย์ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ในกรณีต่าง ๆ ดังนี้

^{๓๒} อก.ทสก. ๒๔/๗๔/๑๓๙-๑๔๐.

^{๓๓} อก. อฎฐก. ๒๓/๑๔๔/๒๕๗

๑. เอเกน โภค ภูณเขยย ฟิงใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ฟิงบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์ หนึ่งส่วน

๒. ทวีหิ กम्मํ ปโยชเย ฟิงใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพเสียสองส่วน

๓. จตุตถถจ ตีราเปยย อีกหนึ่งส่วนฟิงเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น หรือคราวฉุกเฉิน^{๓๔}

ค. การจับจ่ายทรัพย์

ในการจับจ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคหรือเพื่อการบำรุงเลี้ยง เพื่อการใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตนั้น พุทธศาสนามีหลักคำสอนเป็นแนวทางในการจัดจ่ายทรัพย์ ดังนี้

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงบิดามารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำงานให้มีความปลอดภัยจากอันตราย

๔. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่างได้แก่

๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

๒) อติถิพละ ต้อนรับแขก

๓) บุพพเปตพละ ทำบุญอุทิศแก่ผู้ล่วงลับไปก่อน

๔) ราชพละ บำรุงราชการเช่นเสียภาษี เป็นต้น

๕) เทวตาพละ ทำบุญอุทิศแก่สิ่งที่เคารพเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา^{๓๕}

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังสอนให้บุคคล ระวังรักษาตนไม่ให้ตกไปอยู่ในอบายมุข อันเป็นหนทางแห่งความเสื่อมของโรค โดยให้งดเว้นจากอบายมุข ๖ และให้คำนึงถึงความจริงของความสุขในระดับฆราวาส หรือระดับโลกียะว่าเกิดจากอะไร มีให้ประมาทหมัวเมา ในอบายมุข มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ง. หลีกเว้นอบายมุข

การจะรักษาทรัพย์สมบัติให้คงอยู่และใช้ประโยชน์ได้เป็นเวลานาน ไม่ฉิบหายล่มจมนั้น ทางแรกคือ การรู้จักเก็บรักษาและรู้จักจับจ่ายใช้สอย ส่วนทางที่สองก็คือ การหลีกเว้นอบายมุข ๖ ประการ

การรู้จักหลีกเว้นจากอบายมุขนี้ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของอริยสาวก พุทธศาสนิกชนที่ดี ในการที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข พระพุทธองค์ทรงตรัสถึง

^{๓๔} ที.ปา. ๑๑/๑๙๗/๑๔๔.

^{๓๕} อง. ปญจก. ๒๒/๔๑/๔๔-๔๖.

คุณสมบัติข้อนี้ของอริยสาวกว่า อริยสาวกย่อมไม่เสพทางเสื่อมแห่งโภคะ (อบายมุข) ๖ ประการ คือ

- ๑) การดื่มน้ำเมา
- ๒) การเที่ยวกลางคืน
- ๓) การเที่ยวดูมหรสพ
- ๔) การเล่นการพนัน
- ๕) การคบคนชั่วเปี่ยมมิตรและ
- ๖) ความเกียจคร้าน^{๓๖}

จ. สร้างสรรค์ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ

สิ่งที่พึงปรารถนามากที่สุดในสังคมของคฤหัสถ์ ก็คือ “ความสุข” การมีทรัพย์สินและมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็เพื่อความสุข (โลกียสุข) ความสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการที่บุคคลรู้จักสร้างให้มันเกิดขึ้นอย่างถูกวิธี

ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือน หรือฆราวาสควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนมี ๔ ประการ คือ^{๓๗}

๑. สุขเกิดจากความที่ทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มและอุ่นใจว่าตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยทางชอบธรรม (อติสุข)

๒. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจว่าตนได้ใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่ชอบที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่า (โภคสุข)

๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ภูมิใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร (อนนสุข)

๔. สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือความภูมิใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริตไม่บกพร่องเสียหายใครติเตียนไม่ได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (อนวัชสุข)

หลักปฏิบัติของฆราวาสในการแสวงหาทรัพย์ เก็บรักษาจัดแจง จับจ่ายใช้สอยทรัพย์และดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขนี้ เป็นไปเพื่อโลกียสุข อย่างไรก็ตาม หลักการเหล่านี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกับ หลักธรรมที่เป็นแกนกลางคือ สัมมาอาชีวะ อยู่นั่นเอง

การปฏิบัติตามหลักธรรมหรือหลักการที่กล่าวข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้ประชาชนมีความเชื่อมั่น ในผลของการทำงานขยันขันแข็งในการทำมาหากินในทางสุจริต และคิดปรับปรุงคุณภาพของงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๒. ช่วยให้ประชาชนรู้จักการออมและการลงทุน

^{๓๖} ที่. ปา. ๑๑/๑๗๘/๑๖๔.

^{๓๗} อง. จตุตถก. ๒๑/๖๒/๗๙-๘๐.

๓. ช่วยทำให้เกิดความเป็นธรรมในการกระจายรายได้มากยิ่งขึ้น

๔. ช่วยให้เศรษฐกิจของสังคมนั้น ๆ มีเสถียรภาพ

จากลักษณะทั้ง ๔ ประการเหล่านี้ การปฏิบัติตามหลักธรรมในด้านเศรษฐกิจของชุมชน มีการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ประชาชนอยู่ดีกินดี และสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจได้ อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า หลักธรรมในด้านเศรษฐกิจของพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างดี

๒.๓.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง

งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่เสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ ด้วยการส่งเสริมพลังความมั่นคงในชุมชนให้เข้มแข็ง งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ใช้หลักประชาธิปไตยเป็นหัวใจของวิธีการดำเนินงาน สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นให้ครองตนตามระบอบประชาธิปไตย และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์กรต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นในการเมือง งานพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีความคิด ตื่นตัว เข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๘}

สำหรับพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ย่อมจะมีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองด้วย ในแง่ของการเมืองพุทธศาสนามีได้มองถึงรูปแบบ หรือระบอบการปกครองมากนักแต่มองการปกครองในรูปของความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ปกครอง กับพลเมืองเป็นหลัก การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใด ถ้าหากผู้ปกครองมีคุณธรรม และพลเมืองมีคุณธรรม ย่อมจะเป็นระบอบการปกครองที่ดีทั้งสิ้น ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมองเห็นองค์ประกอบของการปกครองคือ ผู้ปกครอง กับพลเมือง เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่ารูปแบบการปกครอง พุทธศาสนาได้กำหนดหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองและพลเมืองไว้หลายประการ โดยสรุปแล้วย่อมเป็นไปเพื่อการพัฒนาเพื่อความสงบสุข และการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขเป็นสิ่งสำคัญ

หลักธรรมที่เป็นแกนกลางของคำสอนที่เกี่ยวกับการเมืองก็คือ หลักอริยสัจสี่สิกขา หรือ อริยมรรคหัตถ์ศีล อันได้แก่สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จากหลักธรรมที่เป็นแกนกลางนี้พุทธศาสนาได้กระจายคำสอนออกเป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง และพลเมืองมากมายโดยสอนให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดี มีส่วนร่วมและสนับสนุนการปกครอง และสอนให้ผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในคุณธรรม ดำเนินการปกครองเพื่อ

^{๓๘} กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๑.

ประโยชน์สุขของประชาชน หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักปฏิบัติกลางๆ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในทุกรูปแบบของการปกครอง

หลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง

พุทธศาสนาได้สอนหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติและข้อปฏิบัติ ดังนี้

ก. มีคุณธรรมของผู้ปกครองหรือราชธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่^{๓๙}

- ๑) ทาน ให้ปันช่วยประชา
- ๒) ศีล รักษาความสุจริต
- ๓) ปริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ
- ๔) อาชวระ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง
- ๕) มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน
- ๖) ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผากิเลส
- ๗) อักโกธะ ถือเหตุไม่โกรธา
- ๘) อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น
- ๙) ชันติ ชำนาญเช็ดด้วยขันติ
- ๑๐) อวิโรธนะ ไม่ปฏิบัติคลาดจากธรรมฯ

ข. ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ หรือบำเพ็ญจักรวรรดิวัตร ๕ ประการ

คือ^{๔๐}

๑) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ เคารพเชิดชูธรรม ประพฤติธรรมด้วย

ตนเอง

๒) ธรรมิการักษา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนาจการรักษาคุ้มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ตลอดจนสัตว์เท้าสัตว์ปีกอันควรสงวนพันธ์ทั้งหลาย

๓) มาอธรรมการ ห้ามกั้นการอันอาธรรม คือ จัดการ ป้องกัน แก้ไขมิให้มีการกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง และความผิดอันร้ายแรงเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมืองชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในสุจริตธรรม

๔) ธนานุพทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ผู้ยากไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีอาชีพทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕) ปริปุจฉา สอบถามปรึกษาพระสงฆ์และนักปราชญ์ที่มีปรีชาทรงคุณธรรม ทรงวิชาการ หมั่นพบถามไถ่หาความรู้ ความจริง และถกปัญหาตามโอกาสอันควร เพื่อ

^{๓๙} อก.ทสก. ๒๔/๗๔/๑๓๙-๑๔๐.

^{๔๐} ที.ปา. ๑๑/๓๕/๔๕-๔๖.

ชักซ้อมตรวจสอบตนให้ก้าวหน้า และดำเนินกิจการในทางที่ถูกที่ชอบธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข

ค. ทำนุบำรุงประชาาราษฎร์ ด้วยหลักราชสังคหวัตถุ ๔ ประการคือ^{๔๑}

๑) สัสสมณะ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร คือปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์

๒) ปุริสมณะ ฉลาดบำรุงข้าราชการ คือปรีชาสามารถในการบำรุงข้าราชการด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการให้ดี

๓) สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงชา คือ ผดุงผสานประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพของประชาชน ไม่ให้ประชาชนมีฐานะเหลื่อมล้ำกันมากจนแตกแยกกัน

๔) วาชไปยะ มีวาหะตุดตัมใจ คือ รู้จักพูดรู้จักชี้แจงแนะนำ โถ่ถามทุกข์สุขของประชาชน พุดจาไพเราะน่าฟัง มีเหตุผล มีประโยชน์ ทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ

ง. งดเว้นอคติ ๔ ประการ คือ^{๔๒}

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะชลาดกลัว

หลักธรรมสำหรับพลเมือง

ส่วนพลเมืองผู้อาศัยอยู่ในเมือง หรือในรัฐ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองพุทธศาสนาได้วางแนวทาง ซึ่งพลเมืองพึงรู้และปฏิบัติ ดังนี้

ก. รู้หลักอธิปไตย พลเมืองพึงรู้หลักความเป็นใหญ่ หรือ อธิปไตย ๓ ประการคือ^{๔๓}

๑) อัตตาธิปไตย ถือตนเองเป็นใหญ่ คือการถือเอาความคิดความเห็นของตนเองเป็นหลัก

๒) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือเอาความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทา และสรรเสริญไม่มีจุดยืนที่ถูกต้อง

๓) ธัมมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือเอาหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามและเหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการสิ่งใดก็ด้วยการปรารภศึกษาตรวจสอบตาม

^{๔๑} ส.ส. ๑๕/๓๕๑/๙๖-๙๗.

^{๔๒} ที.ปา. ๑๑/๑๗๖/๑๑๓๙.

^{๔๓} ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

ข้อเท็จจริงพิจารณาอย่างรอบคอบและรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง มองเห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปได้โดยชอบธรรมและเพื่อความดีงามเป็นประมาณ

เมื่อบุคคลรู้หลักอธิปไตยทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว ฟังเลือกปฏิบัติตามหลักธัมมาธิปไตยในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ข. มีส่วนร่วมในการปกครอง บุคคลที่เป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ นอกจากจะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีความสุจริตทั้งกาย วาจา และใจแล้ว ฟังมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการปกครอง ด้วยการปฏิบัติหลัก อปรีหานิยธรรม ๗ ประการ คือ^{๔๔}

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ฟังทำร่วมกัน
- ๓) ไม่บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงกันไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่บัญญัติตกลงกันไว้ ถือปฏิบัติอยู่ในขอบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมนุญ
- ๔) ให้เกียรติยกย่อง นับถือท่านผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง
- ๕) ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก
- ๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เราให้ทำดี และเป็นที่ยอมรับใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี
- ๗) จัดการให้ความสมอารักขา บำรุง คุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลธรรมบริสุทธิ์เป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

หลักธรรมในการทางการเมือง ทั้งที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง และเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพลเมือง ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งที่จะส่งเสริมให้การปกครอง เป็นการปกครองโดยคุณธรรม คือเป็นการปกครองที่ผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในคุณธรรม แล้วให้การคุ้มครอง บำรุงรักษาพลเมืองให้มีความสุข มั่นคง ปลอดภัย และพลเมืองก็เป็นคนที่ยึดมั่นในคุณธรรม และเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมของส่วนรวม การปกครองที่เน้นคุณธรรมย่อมจะทำให้สังคมสงบสุข ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเมืองของสังคมนั้น ๆ มีเสถียรภาพและพัฒนาแล้วในระดับหนึ่ง

สำหรับสังคมประชาธิปไตย หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้เด่นชัดที่สุดคือ หลักธัมมาธิปไตย และหลักอปรีหานิยธรรม ๗ หลักอปรีหานิยธรรม ๗ ประการที่เน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น การ

^{๔๔} ที่.ม. ๑๐/๖๘/๖๖-๖๗.

ประชุม การคิด ตัดสินใจ รับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น และการเคารพในกฎหมายเป็น
หลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาทางการเมืองโดยตรง ดังนั้น หากมองในแง่การเมือง
หลักธรรมทั้งหมดในด้านการเมืองที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง
ได้เป็นอย่างดีทั้งสิ้น

๒.๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

หากมองในแง่ของการพัฒนาชุมชน จะพบว่า การก่อสร้างอาคารสิ่ง
สาธารณประโยชน์การบำรุงดูแลรักษา และการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมานั้น ก็คือ
การพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

การพัฒนาชุมชนในด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพุทธศาสนา มีข้อความใน
พระไตรปิฎกมากแห่งที่กล่าวถึง จึงไม่สามารถที่จะนำมาเสนอได้ทั้งหมด ในที่นี้จะนำเอา
ข้อความในพระไตรปิฎกประมาณ ๒-๓ แห่งมาเสนอเพื่อเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๑) ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ทรงมีพุทธาณุญาตหลายประการให้พระภิกษุ
สงฆ์ จัดระเบียบชุมชนของสงฆ์ให้มีความสะอาดเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะเป็นที่สมควรแก่
การปฏิบัติธรรมและเป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เช่น

“ในสมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายต่างถ่ายอุจจาระลงในที่นั้น ๆ (ไม่เป็นที่เป็นทาง) ใน
อารามสกปรก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อารามที่กลิ่นเหม็น ตรัสว่า
ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหลุมถ่ายอุจจาระ ปากขอบหลุมพั้ง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรา
อนุญาตให้ก่อกร ๓ อย่างคือ ก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ หลุมอุจจาระ มีพื้นต้ำน้ำ
ท่วมได้ ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ดินที่ถมพื้นพั้ง ตรัสว่าภิกษุ
ทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกร ๓ อย่าง คือ ด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ ภิกษุทั้งหลาย
ขึ้นลงลำบาก ตรัสว่า เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือบันไดอิฐ บันไดหิน บันไดไม้ ภิกษุ
ทั้งหลายขึ้นลงพัดตกลงมา ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึด ภิกษุทั้งหลาย
นั่งถ่ายอุจจาระที่ริมหลุมพัดตกลงไป ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลาดพื้นแล้วเจาะ
ช่องถ่ายอุจจาระตรงกลาง ภิกษุทั้งหลาย นั่งถ่ายอุจจาระลำบาก ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเรา
อนุญาตเชียงเท้าถ่ายอุจจาระ ภิกษุทั้งหลายถ่ายปัสสาวะออกไปข้างนอก ภิกษุทั้งหลายเรา
อนุญาตวางรองปัสสาวะ ไม้ชำระไม่มี ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้ชำระ ตะกร้า
ไม้ชำระ หลุมอุจจาระไม่ได้ปิด มีกลิ่นเหม็น ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด”^{๔๕}

^{๔๕} วิ.ม. ๗/๑๙๐/๕๘.

“สมัยนั้น บริเวณ (อาราม) เป็นตม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้โรยกรวดแร่ กรวดแร่ไม่เต็ม ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ น้ำขัง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ”

นอกจากตัวอย่างที่ยกมานั้น ยังมีเรื่องการพัฒนาชุมชน อีกมากมายเช่น การจัดเสนาสนะ การสร้างโรงไฟ การรักษาความสะอาด เป็นต้น

การจัดระเบียบชุมชนในพระวินัยปิฎกที่ยกมาแสดงนี้จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงตระหนักดีถึงการจัดให้ชุมชนสะอาด ถูกสุขลักษณะที่เป็นที่รื่นรมย์ เหมาะสมเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่าเสนาสนะสัปปายะ เพราะว่า เมื่อสภาพของชุมชนสะอาดเรียบร้อยเป็นที่เจริญตาเจริญใจแล้วย่อมเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจของคนผู้อยู่ในสถานที่นั้น ๆ รู้สึกสดชื่นเบิกบาน แจ่มใส เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น

๒) ในพระสูตรต้นตปิฎก พุทธศาสนาได้สนับสนุนให้คนโดยทั่วไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมส่งเสริมให้มีการปรับปรุงรักษา เสริมสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน การบำเพ็ญกรณียกิจหรือสร้างสิ่งที่มีผลานิสงส์ที่ไพศาล เช่นในวนโรปสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“ชนเหล่าใด สร้างอาราม (สวนไม้ ดอกไม้) ปลุกहु้ไม้ สร้างสะพาน และชนเหล่าใดให้โรงน้ำเป็นทาน และบ่อน้ำทั้งบ้านที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมมีบุญ เจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์”^{๔๖}

ในอัมมปทัฏฐกถา พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงประวัติของบุคคลที่ได้บำเพ็ญทานโดยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนไว้เป็นอันมาก คือ พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราช ว่า “(เรื่องย่อ) ท้าวสักกะ เดิมเป็นมนุษย์ชื่อ มหะอยู่ในอจลคาม แคว้นมคธ มหมานพ พร้อมกับสหหาย ๓๓ คน ได้ร่วมกันบำเพ็ญบุญโดยการก่อสร้างและทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ไว้เป็นอันมาก คือ

- ๑) ปรับปรุง ซ่อมแซม หนทาง (ให้ราบเรียบ) และสร้างถนน
- ๒) สร้างศาลาให้เป็นที่พักของคนเดินทาง
- ๓) บริการ อำนวยความสะดวกแก่คนเดินทาง (เอื้อเพื่อให้อาคาร ที่พักอาศัย และบริการปีบนิ้ว)
- ๔) ปลุกต้นไม้ เพื่อชุมชน
- ๕) ขุดบ่อน้ำ สร้างสระน้ำ ให้มีน้ำกินน้ำอาบใช้สอย
- ๖) สร้างสวนดอกไม้สาธารณะ

^{๔๖} ส. ส. ๑๕/๑๔๖/๓๗-๓๘.

ได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อื่น ๆ อีกมากมาย สิ่งที่มีขมขื่นและสหายทำร่วมกันนี้ ได้ส่งผลให้ขมขื่นไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ในวรรคชั้นดาวดึงส์ และสหายของขมขื่นก็ได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วย^{๔๗}

นอกจากนี้ในพระสูตรตันตปิฎกยังได้กล่าวถึงการบำเพ็ญสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ เป็นอันมาก เช่น การสร้างศาลา การสร้างอาศรม การสร้างสะพาน เป็นต้นว่าเป็นการกระทำที่เป็นบุญกุศลยิ่ง มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

จากตัวอย่างที่นำเสนอในที่นี้ จะเห็นว่าพุทธศาสนามีกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นจำนวนมาก กิจกรรมในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมานั้น ย่อมจะทำให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านการจัดระเบียบชุมชน การเสริมสร้างการใช้สอย และการบำรุงรักษาสิ่งสาธารณประโยชน์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

๒.๓.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ

การพัฒนาจิตใจ เป็นแผนงานที่สำคัญยิ่งแผนงานหนึ่งของงานพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพของคนตามอุดมการณ์ของงานพัฒนาชุมชนจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากปราศจากการพัฒนาจิตใจการพัฒนาจิตใจตามแผนงานพัฒนาชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจที่มั่นคง และยึดมั่นในคำสอนของศาสนา รวมทั้งธรรมาภิบาลวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไว้สืบไป

ในแง่ของการพัฒนาจิตใจนี้ พุทธศาสนามองเห็นความสำคัญของจิตใจว่าเป็นส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนมาก เราจะเห็นได้ว่า คำสอนของพุทธศาสนาส่วนใหญ่มุ่งสอนให้คนพัฒนาจิตใจ หรือแก้ปัญหาของชีวิตโดยเริ่มต้นที่จิตใจของคนเป็นสำคัญ^{๔๘} เพราะว่าเมื่อจิตใจของบุคคลได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะทำให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ หรือการแก้ไขปัญหาในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เป็นต้นทำได้ง่ายขึ้น ความสำคัญของการพัฒนาจิตใจนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของคำสอนในพุทธศาสนาข้อหนึ่งในสามข้อที่ท่านเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ^{๔๙}

- ๑) สพพปาปสส อกรรม   การไม่ทำความชั่วทั้งปวง
- ๒) กุสลสสุปปสมปทา   การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม

^{๔๗} คณะกรรมการแผนกตำรา, ธรรมปัทมฎกตา (แปล ภาค ๒), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๔๘.

^{๔๘} พระราชวรมณี. (ประยูรย์ ปยุตโต). พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๑๒.

^{๔๙} ที่. ม. ๑๐/๕๔/๔๙.

๓) สจิตตปริโยทปนํ   การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์
คำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ คือ อริยมรรค มืองค์ ๘
ประการ ซึ่งได้แก่

๑) สัมมาทิฏฐิ	เห็นถูกต้อง
๒) สัมมาสังกัปปะ	คิดถูกต้อง
๓) สัมมาวาจา	พูดถูกต้อง
๔) สัมมากัมมันตะ	กระทำถูกต้อง
๕) สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพถูกต้อง
๖) สัมมาวายามะ	พยายามถูกต้อง
๗) สัมมาสติ	มีสติถูกต้อง
๘) สัมมาสมาธิ	ตั้งจิตไว้ถูกต้อง

การพัฒนาจิตใจตามหลักอริยมรรคเมืองค์ ๘ ประการนี้จะต้องดำเนินไปอย่าง
เป็นขบวนพร้อม ๆ กัน ทั้งในแง่ของปัญญา คือ สมาธิ จากวิธีการพัฒนาจิตใจตามหลัก
อริยมรรคนี้ เราจะเห็นได้ว่าองค์มรรคในหมวดปัญญา (สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ) และ
หมวดสมาธิ (สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ) เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจโดยตรง
ส่วนองค์มรรคในหมวดศีล (สัมมนาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ) เป็นเรื่องของ
การพัฒนาทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยให้การพัฒนาจิตใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในอริยมรรคหมวดปัญญา พุทธศาสนามีแนวทางที่จะสร้างสัมมาทิฏฐิให้เกิดขึ้นแก่
บุคคลได้โดยการให้การศึกษา และชักจูงให้มีศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอันดับแรก (ปรโตโฆ
สะ) และชี้แนะให้บุคคลสามารถใช้สติปัญญาของตนวิเคราะห์ไตร่ตรองให้เห็นความเป็นจริง
เป็นประการที่สอง (โยนิโสมนสิการ) เมื่อบุคคลเกิดสัมมาทิฏฐิแล้ว บุคคลย่อมจะคิดได้
ถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นสัมมาสังกัปปะต่อไป

ในอริยมรรคหมวดสมาธิ พุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิ เกิดญาณ
ความรู้แจ้ง หรือปัญญา (สัมมาญาณ) ได้โดยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนา
กัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐาน เป็นการปฏิบัติสมาธิขั้นต้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติสมาธิในขั้นสูง
คือวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อไป

สมถกัมมัฏฐาน เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบ เป็นสมาธิ วิธีปฏิบัติเพื่อให้
จิตในสงบที่เรียกว่า สมถกัมมัฏฐานนี้มีหลายวิธี พระอรรถกถาจารย์ได้รวบรวมวิธีปฏิบัติไว้
ถึง ๔๐ วิธีคือ

๑) กสิณ ๑๐ เป็นการใช้วัตถุภายนอกเข้าช่วย โดยการเพ่ง เพื่อให้จิตหยุด
นิ่ง วัตถุที่ใช้เพ่งได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศ และแสง
สว่าง

๒) อสุภะ ๑๐ พิจารณาซากศพในระยะต่าง ๆ รวม ๑๐ ประเภท

๓) อนุสติ ๑๐ ระลึกถึงอารมณ์ที่ควรระลึก ๑๐ ประการ เช่นระลึกถึง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น

๔) อัปมัญญา ๔ เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างไม่มีขอบเขต

๕) อาหารปฏิกุศลสัญญา พิจารณาความปฏิกุศลของอาหาร

๖) ธาตุวิภูฐาน พิจารณากำหนดธาตุ ๔

๗) อรูป ๔ พิจารณาอารมณ์ของอรูปฌาน ๔

เมื่อบุคคลเพ่งอารมณ์ของกรรมฐาน ๔๐ ประการเหล่านี้จนจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็ยกระดับจิตขึ้นสู่วิปัสสนา โดยพิจารณาให้เห็นอารมณ์นั้น ๆ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต่อไป

ส่วนวิปัสสนากัมมัญฐาน เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบ เกิดปัญญา รู้เห็นและ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เกิดความหน่าย (นิพพิทา) เกิดความคลายกำหนด (วิราคะ) และบรรลุมุตติ (นิพพาน) ดับกิเลส ได้โดยสิ้นเชิงในที่สุด

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัญฐาน เป็นการพิจารณา กาย เทวณาทิต และธรรม ให้รู้ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรืออีก นัยหนึ่งก็คือ การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นั้นเอง^{๕๐}

การพัฒนาจิตใจตามนัยของพุทธศาสนา ตามที่กล่าวมานี้ย่อมทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติ บรรลุถึงความสะอาด สว่าง สงบแห่งจิตใจ เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการจนบรรลุถึงความสะอาด สว่าง สงบอันเป็นประโยชน์สูงสุดที่ บุคคลพึงได้รับในชีวิตแล้วบุคคลย่อมได้ชื่อเป็นผู้บรรลุความสุขที่สมบูรณ์ ย่อมจะมีศรัทธาใน สิ่งที่ต้องการ มีจิตใจที่มั่นคง และจะทำ พูด คิด ในสิ่งที่ถูกต้องอันเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย ของการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจ ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาส่งเสริม การพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาจิตใจเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาในแง่ที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามที่กล่าว มา เราจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในทุกด้าน คือ ด้าน การพัฒนาตัวบุคคล ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาจิตใจ

จากการที่พุทธศาสนามีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนทุกด้านเช่นนี้ ย่อมเป็น สิ่งชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนามีแนวคิด หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนอยู่ในระบบคำสอน ของพุทธศาสนาเอง สำหรับแนวคิด หลักการ และวิธีการพัฒนาชุมชนของพุทธศาสนานั้น จะได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อไป

^{๕๐} พระญาณนิกรเถระ, หัวใจกรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า๙๔.

นอกจากพุทธศาสนา จะมีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนามีแนวคิด หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนแล้ว สิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไปก็คือ พุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมที่ดี หรือสังคมพัฒนาในอุดมคติหรือไม่ หากมี รูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาเป็นเช่นไร เป็นต้น

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาในที่นี้ จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมพัฒนาตามที่ปรากฏพระไตรปิฎกเป็นหลัก และจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมที่ดีจากพระไตรปิฎก เราสามารถพิจารณาถึงรูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาได้ดังต่อไปนี้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันพุทธศาสนาในประเทศไทยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์ กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไป ซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมา ดังในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนาส่วนพระ สงฆ์ ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆจะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเขียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยของพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพถ้ำดัตตนิเวศน์ เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียงโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๕๑}

^{๕๑} พระราชวรมณี. (ประยูร ปยุตโต), มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔.

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่นๆ ดังที่ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต กล่าวไว้ดังนี้^{๕๒}

๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กล่าวถึง ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบันว่า พระสงฆ์และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ บทบาทตามประเพณีของพระสงฆ์ประกอบด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปล่อยโยนประชาชนในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินใจข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน

^{๕๒} พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต, **บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖.)

พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวันและพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้าน บทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือประชาชนได้เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กคือที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน^{๕๓}

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชนและการช่วยเหลืองานของทางราชการ ดังต่อไปนี้^{๕๔}

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

(๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(๒) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริกงานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

(๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

^{๕๓} จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

^{๕๔} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (เอกสารวิจัยวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

๒) การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

(๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

(๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

(๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาไข้ การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดเงินปลูกบ้านอาศัย

(๔) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

(๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

(๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

(๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

(๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสสระเสรี ธรรมชาติและองค์รวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบ

ยั้งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรม หลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น และ ปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วน ชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับ การผลิตของเมืองต่อไป^{๕๕}

ดังนั้นพระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยจึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้ สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยพระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคม ที่ไม่ขัดกับหลัก การของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้^{๕๖}

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็น ระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการ สื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมี ประสิทธิภาพ

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของ พระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่างๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่อง ประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชนด้วยว่าในอนาคตการเมืองจะมีลักษณะที่เป็น ประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจการปกครองตนเอง มีบทบาทในการ ตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความ ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่ สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัด วัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เป็นสถานที่เหมาะสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

^{๕๕} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^{๕๖} ธรรมรส โชติกุญชร. มนุษย์สัมพันธ์. (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนศการพิมพ์. ๒๕๑๙), หน้า ๒๕.

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคร้ายต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกครอบครัวและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคต และประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๕ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นผลจากการศึกษาค้นคว้าทดลองจากสาขาวิชาสังคมศาสตร์ต่างๆ เช่น มานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ กำ

ดำเนินงานพัฒนาชุมชนนอกจากจะยึดถือ แนวความคิด หลักการ วิธีการ และ กระบวนการพัฒนาชุมชนแล้ว ต้องนำทฤษฎีต่างๆ มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้วย จึงจะประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนมาประกอบการศึกษา ดังนี้

๒.๕.๑ ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental Theories)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาที่อาศัยกรอบความคิดของทฤษฎีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งนำเสนอโดย Moore (1963) Rostow (1960) และ Smelser (1963) มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (ในระดับสังคม) ในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นการเคลื่อนที่อย่างค่อยเป็นค่อยไปและสะสมการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจแบบตะวันตกที่มีต่อโครงสร้างแบบดั้งเดิมในประเทศกำลังพัฒนาดังนั้นรูปแบบการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาจึงจะดำเนินไปตามรูปแบบที่ได้เกิดขึ้นแล้วในประเทศตะวันตก และกลไกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือกุญแจสำคัญของการพัฒนา คือ การกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization)

๒.๕.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างง่ายๆ ไปสู่โครงสร้างที่ หลากหลายและสลับซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง มีนัก สังคมวิทยาหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Macy, Joanna.

แมคซี, โจแอนนา. (Macy, Joanna)^{๕๗} นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเป็นคนแรกที่ นำทฤษฎีวิวัฒนาการมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเชื่อว่าสังคมมีโครงสร้างที่ สำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลง หรือสังคมสถิต (Social Statics) กับส่วนที่ เปลี่ยนแปลง หรือสังคมพลวัต (Social Dynamics) ส่วนที่เปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้สังคม ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมได้วิวัฒนาการจากการมีโครงสร้างง่ายๆ ไปสู่โครงสร้าง ที่เพิ่มความสลับซับซ้อนขึ้นเสมอเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบราบเรียบต่อเนื่องกันอย่างเป็น ระบบ จากครอบครัวขยายเป็นชุมชน และสังคม ซึ่งมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว ๓ ยุคสมัย คือ

๑.๑ ยุคแห่งเทววิทยา (Theological Stage) เกิดขึ้นแรกมีสังคมมนุษย์จนถึง ค.ศ. ๑๓๐๐ อันเป็นยุคแรกสุดของมนุษย์ที่ใช้ความเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เทพเจ้าต่างๆ และผู้ที่มีพลังกำลังเข้มแข็งเป็นผู้ปกครองสังคม หรือเป็นยุคแห่งอำนาจทหาร และความเชื่อในเทพเจ้านั้นเอง

^{๕๗} Macy, Joanna. *Charma and Development*. Connecticut : Kumarian Press, 1985.

๑.๒ ยุคแห่งอภิปรัชญา (Metaphysical Stage) เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๓๐๐-๑๘๐๐ เป็นยุคสมัยที่มนุษย์เชื่อในพลังของสิ่งต่างๆ ที่เป็นนามธรรม เช่น ธรรมชาติ มากกว่าเทพเจ้าซึ่งเป็นบุคคล เป็นยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย มนุษย์เริ่มรู้จักใช้ปัญญาและมีเหตุผลมากขึ้นไม่เชื่อในพลังกำลัง และอำนาจเหนือธรรมชาติว่าเหนือกว่ามนุษย์

๑.๓ ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Science and Industry Stage) เกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๐๐ เป็นต้นมา เป็นยุคสมัยที่มนุษย์นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ และระบบอุตสาหกรรมขึ้น สังคมยุคนี้ แตกต่างไปจากยุคที่ผ่านมาโดยสิ้นเชิง เช่น เกิดอาชีพใหม่ ๆ มากขึ้น มีสถาบันใหม่ๆ มากขึ้น มีการจัดช่วงชั้นทางสังคมชัดเจนขึ้น มีปัญหาและความขัดแย้งมากขึ้น เป็นต้น

๒. ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer)

เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer)^{๕๘} นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ เสนอว่า “สังคมจะวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าขึ้นเสมอ จึงควรปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง โดยไม่มีการแทรกแซงจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงแบบนี้สมาชิกที่ปรับตัวได้อย่างเหมาะสมเท่านั้นจึงจะอยู่รอด และเจริญ รุ่งเรือง ส่วนที่ไม่เหมาะสมก็จะสูญหายไปจำนวนสมาชิกในสังคมจะเพิ่มมากขึ้น สังคมจะมีลักษณะเหมือนอินทรีย์ (Organism) ของสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยโครงสร้างซึ่งมีความสลับซับซ้อนและวิวัฒนาการไปสู่ความแตกต่างกันมากขึ้น มีความหลากหลายในสังคมมากขึ้น แนวความคิดวิวัฒนาการนี้เป็นที่ยอมรับ ของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน และนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตอีกด้วย

๓. ทฤษฎีวิวัฒนาการของ เอมีลี เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)

เอมีลี เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)^{๕๙} นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเชื่อว่า “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมบางอย่างทำให้เกิดความไร้ระเบียบทางสังคมขึ้น เช่น การนัดหยุดงานของผู้ใช้แรงงานการล่มสลายของชนชั้นปกครอง และการต่อต้านทางการเมือง เป็นต้น ความไร้ระเบียบทางสังคมนี้อาจลดลงได้ด้วยการปฏิรูปทางสังคม คือ การจัดระเบียบทางสังคมในรูปของสถาบันต่างๆ ตามข้อเท็จจริงทางสังคม เน้นการมีศีลธรรม การมีจิตสำนึกร่วมกัน การแบ่งงานกันและการพึ่งพาอาศัยกัน”

๔. ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Bechert, Heinz,

^{๕๘} Herbert Spencer. *System of Synthetic Philosophy*. London : oxford University, ๑๙๖๙.

^{๕๙} Emile Durkheim. *The Rules of Sociological Method*. University of Bordeaux, ๑๙๙๕.

เบคเคิร์ต, ไฮน์. (Bechert, Heinz)^{๖๐} นักมนุษยวิทยาชาวอังกฤษมีความเชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับนักทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว โดยยกตัวอย่างวิวัฒนาการทางด้านศาสนาของมนุษย์ โดยเสนอว่า “ศาสนาแรกสุด ได้แก่ ลัทธิวิญญาณ (Animism) อันรวมถึงความเชื่อในเรื่องผี หรือวิญญาณต่างๆ ว่าสิ่งอยู่ในวัตถุธรรมชาติต่างๆ เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ พื้นดิน ลำธาร เป็นต้น ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าหลายองค์ และพระเจ้าองค์เดียว ตามลำดับ”

๕. ทฤษฎีวิวัฒนาการของ Mulder, J.A. Niels.

มุลเดอร์, เจ.เอ. นีลส์. (Mulder, J.A. Niels)^{๖๑} นักมานุษยวิทยาผู้ปัจจุบันชาวอเมริกัน ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของสังคมต่างๆ ทั้งในด้านรูปแบบ (Form) การทำหน้าที่ (Function) และความต่อเนื่อง (Sequence) แล้วสรุปว่า “วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นผลรวมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม กับบุคลิกภาพส่วนรวมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มที่รวมกันเป็นสมาชิกของแต่ละสังคม การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมธรรมชาติ เศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรม เรียกว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) โดยมีปัจจัยที่สำคัญคือ

๕.๑ เทคโนโลยีที่ใช้ในการผลิต หรือใช้แสวงหาผลประโยชน์จากสภาพแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิต

๕.๒ พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี

๕.๓ แบบแผนวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นผลกระทบ หรือสืบเนื่องมาจากเทคโนโลยีที่ใช้และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยี เช่น แบบแผนในการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างของระบบเครือญาติ การจัดที่ดิน การใช้ที่ดิน เป็นต้น นิเวศวิทยาวัฒนธรรมนับว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม จะเห็นได้จากสังคมที่อยู่ในยุคของการล่าสัตว์ และหาทางของป่าซึ่งมีเครื่องมือเครื่องใช้ระดับเดียวกัน เช่น หอก ธนู ลูกดอก และกับดักสัตว์ อาจมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการล่าสัตว์แตกต่างกันได้ เมื่ออยู่ในสภาวะแวดล้อมแตกต่างกันมากในเรื่องของภูมิประเทศ จำนวน และชนิดของสัตว์ที่มี กล่าวคือ ถ้าสัตว์ที่มีให้ล่าเป็นสัตว์อยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วไป การตั้งบ้านเรือนก็อาจอยู่ห่างๆ กันและต่างคนต่างล่า แต่ถ้าสัตว์ที่ต้องล่าเป็นประจำ เป็นสัตว์ใหญ่และอยู่รวมกันเป็นฝูง เช่น ควายป่า เป็นต้น วิธีการล่าก็อาจจะต้องเป็นแบบร่วมมือกันระหว่างครอบครัวต่างๆ ในสังคม การตั้งบ้านเรือนก็อาจอยู่รวมกันหรือใกล้ๆ กัน เป็นต้น

^{๖๐} Bechert, Heinz, *The World of Buddhism*. London : Thames & Hudson, ๑๙๘๔.

^{๖๑} Mulder, J.A. Niels. *Monks Merit and Motivation : Buddhism and National Development in Thailand*. Special Report No.12 d (rev) ed.

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นแบบซ้ำๆ ในเวลายาวนานเช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต โดยจะเปลี่ยนจากสังคมที่มีโครงสร้างง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อนไปสู่โครงสร้างที่มีความหลากหลาย ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ส่วนที่ไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะสูญหายไป ส่วนที่ปรับตัวได้ก็จะวิวัฒนาการสืบต่อไป และยังเพิ่มความหลากหลายและความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ

๒.๕.๓ การนำทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหลายประการ ดังนี้^{๒๒}

๑. การศึกษาประวัติความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนาน สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้

๒. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม มุ่งศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ ซึ่งเป็นแนวทางในการนำมาใช้วางแผนและโครงการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมต้องเกิดขึ้นในโครงสร้างหรือระบบของสังคมและวัฒนธรรมอย่างกว้าง ขวางมีขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงและใช้เวลานานเมื่อจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็ต้องคำนึง ถึงลักษณะ ดังกล่าวนี้ คือ ต้องดำเนินงานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและระบบที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ คน กลุ่ม และองค์กรชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนในการพัฒนา และต้องใช้ระยะเวลาเดียวกัน แต่การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ในรูปของแผนและโครงการ จึงสามารถกำหนดระยะเวลาได้ไม่ต้องยาวนานเหมือนทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

๔. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม มีข้อจำกัดบางประการ เช่น ไม่มีการวางแผนและโครงการ เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ บางกลุ่มมีความเจริญเติบโต บางกลุ่มไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ นักทฤษฎีหลายคน แต่ละคนอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้แตกต่างกันออกไปทำให้เป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาชุมชนและสามารถดำเนินงานโดยป้องกันไม่ให้อับจนพร่องเกิดขึ้นได้

^{๒๒} พิภพ กาญจนะ. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา. ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม ทฤษฎีความเฉื่อยทางวัฒนธรรม เป็นต้น เจ้าของทฤษฎีนี้ คือ วิลเลียม เอฟ. ออกเบิร์น (William F. Ogburn) นักทฤษฎีชาวอเมริกัน มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ประเภทวัฒนธรรม วัฒนธรรมโดยรูปลักษณะมี ๒ ประเภท คือ

๑.๑ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Cultural) ได้แก่ แบบอย่างทางวัตถุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น

๑.๒ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non - Material cultural) ได้แก่ แบบอย่างทางพฤติกรรมและแบบอย่างทางความคิด ความเชื่อต่างๆ เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ค่านิยม อุดมการณ์ต่างๆ เป็นต้น

สังคมแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ เป็นของตนเองแตกต่างกันออกไปหรือมีความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม (Cultural Autonomy)

๒. การเกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม

ความล่าช้าทางวัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เมื่อสังคมรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่นเข้ามานั้นจะรับวัฒนธรรมทางวัตถุได้เร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ทำให้เกิดภาวะปรับตัวไม่ทันกันระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุขึ้นเสมอโดย วัฒนธรรมทางวัตถุจะเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เพราะสาเหตุสำคัญ คือ ผลประโยชน์ที่อยู่กับวัฒนธรรมเดิม ความกลัวการเปลี่ยนแปลงของคนในสังคม ความไม่กล้าเปลี่ยนนิสัย ขาดการศึกษา ความกลัวถูกกดดันทางสังคม และการหลีกเลี่ยงความไม่สบายใจที่จะตามมา เป็นต้น วัฒนธรรมทางวัตถุจึงเป็นที่ยอมรับของสังคมก่อนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเสมอ ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคม^{๖๓}

กล่าวโดยสรุป คือ การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ หรือไม่ต้องยึดติดกับวัตถุหรือไม่ต้องยึดติดอยู่กับความเคยชินหรือขนบธรรมเนียมประเพณีใด ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าการเปลี่ยนแปลงคน หรือกฎระเบียบที่คนยึดถือ หรือกล่าวได้ว่าเปลี่ยนแปลงคนได้ยาก เปลี่ยนแปลงวัตถุได้ง่ายกว่า ตัวอย่างเช่น การที่คนในสังคมยอมรับรถยนต์เข้ามาใช้แต่มีถนนไม่เพียงพอ ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร ขาดความรู้ในการบำรุงรักษา เป็นต้น ทำให้เกิดอุบัติเหตุสูญเสียทรัพย์สินเงินทองโดยใช่เหตุหรือการนำระบบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ ทำให้มีรัฐธรรมนูญ ทำเนียบรัฐบาล รัฐสภา ศาล และอื่นๆ ทาง

^{๖๓} สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๑๗), หน้า ๗๗.

วัตถุในสังคมมากมายแต่ประชาธิปไตยตามอุดมคติที่แท้จริงยังไม่ได้เกิดขึ้นในสังคมเหล่านั้นเป็นต้น

การนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีความล้มเหลวทางวัฒนธรรมสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนได้ ดังนี้^{๖๔}

๑. ทฤษฎีความล้มเหลวทางวัฒนธรรมเชื่อว่าวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในการจัดทำแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือ ต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงจะประสบความสำเร็จ

๒. ทฤษฎีความล้มเหลวทางวัฒนธรรม เชื่อว่าวัฒนธรรมทางวัตถุเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและเร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุทำให้เกิดการปรับตัวไม่เท่าเทียมกันและเกิดปัญหาขึ้นในสังคมนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็มีทั้งการพัฒนาทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุเช่นเดียวกัน การพัฒนาทั้งสองส่วนนี้ต้องดำเนินไปพร้อมๆ กันและสมดุลกันเพื่อไม่ให้เกิดความล้มเหลวทางวัฒนธรรมขึ้น

๓. ทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงคนทำได้ยาก การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุทำได้ง่าย การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคนและกลุ่มคนจึงเป็นงานที่ยุ่งยาก ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคล กลุ่ม องค์กร หลายฝ่าย ต้องใช้เวลา แต่ถ้าพัฒนาคนได้สำเร็จแล้วการพัฒนาวัตถุจะไม่เป็นเรื่องยุ่งยากแต่ประการใด ดังนั้น การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีเป้าหมายที่ การการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรมก่อน แล้วความสุขก็จะตามมา

๔. ทำให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนว่า ส่วนหนึ่งเนื่องจากความล้มเหลวทางวัฒนธรรม จึงสามารถเตรียมการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นได้ ทำให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการ (Theory of Evolutionary Potential) เจ้าของทฤษฎี คือ เอลมัน อาร์. เซอร์วิส (Elman R. Service) นักมนุษยวิทยายุคปัจจุบันชาวอเมริกัน สารสำคัญของทฤษฎี มีดังนี้^{๖๕}

๑. กระบวนการวิวัฒนาการมี ๒ ประเภท คือ วิวัฒนาการทั่วไป กับ วิวัฒนาการเฉพาะ วิวัฒนาการทั่วไป (General Evolution) เป็นวิวัฒนาการทาง

^{๖๔} ระวัง เนตรโพธิ์แก้ว. องค์กรและการจัดการ. (กรุงเทพมหานคร : พิกซ์อักษร. ๒๕๒๘), หน้า ๔๔.

^{๖๕} ศิริอร ชันธหัตถ์. องค์กรและการจัดการ. (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิพัฒน์. ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

วัฒนธรรมของมนุษยชาติ มีลักษณะเช่นเดียวกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตที่นักทฤษฎีวิวัฒนาการคนก่อนๆ เสมอไว้ กล่าวคือ วัฒนธรรมของมนุษย์เริ่มต้นจากวัฒนธรรมดั้งเดิมยุคก่อนอารยธรรม (Primitive Cultural) มาสู่ยุคอารยธรรม (Civilization) ยุคอุตสาหกรรม และยุคภาวะทันสมัยในปัจจุบันตามลำดับ ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าทางสังคมโดยทั่วไป ส่วนวิวัฒนาการเฉพาะ (Specific Evolution) นั้นเป็นวิวัฒนาการของสังคมแต่ละสังคมและมีส่วนสัมพันธ์กับวิวัฒนาการโดยทั่วไปในรูปของความ สัมพันธ์ที่ตรงข้ามกัน

๒. กระบวนวิวัฒนาการเฉพาะมี “หลักการว่าด้วยความอึดตัว” (Principle of Stabilization) ซึ่งเกิดขึ้นในตอนท้ายของการปรับตัว (Adaptation) เป็นสิ่งจำกัดความขยายตัว กล่าวคือกระบวนวิวัฒนาการเฉพาะเป็นการปรับตัวของระบบให้เข้ากับภาวะแวดล้อมได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงขั้นสูงสุด ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อีกต่อไป ดังนั้น ถ้าหากวัฒนธรรมแบบต่างๆ สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ดีอย่างเต็มที่แล้ว กระบวนวิวัฒนาการก็จะหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นอีกแต่ในความ เป็นจริงวิวัฒนาการทั้งจากอดีตและปัจจุบันยังคงเกิดขึ้นและคงจะมีต่อไปในอนาคตเนื่องจากการปรับตัวโดยส่วนรวมไม่สามารถกระทำได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่นั่นเองเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นอีก แต่ในความ เป็นจริงวิวัฒนาการทั้งในอดีตและปัจจุบันยังคงเกิดขึ้นยังคงจะมีต่อไปในอนาคต เนื่องจากการปรับตัวโดยส่วนรวม ไม่สามารถกระทำได้อย่างสมบูรณ์เต็มที่นั่นเอง

๓. กระบวนการวิวัฒนาการครอบงำ (Dominance) วัฒนธรรมที่ด้อยกว่าโดยวัฒนธรรมที่สูงกว่าทำให้วัฒนธรรมที่ด้อยกว่าได้ปรับปรุงวัฒนธรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แต่ถ้าวัฒนธรรมนั้นอ่อนแอมากเกินไปก็จะถูกครอบงำจนสูญสิ้นไป

๔. วัฒนธรรมที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ จะมีศักยภาพสูงกว่าวัฒนธรรมที่พัฒนาเต็มที่แล้ว ทิศทางของวิวัฒนาการจึงจะเป็นแบบสลับไปสลับมา (Zigzag) มากกว่าที่จะเป็นแบบเส้นตรงเส้นเยว (Unilinear) ในทิศทางเดียวกัน จะเห็นได้จากการเคลื่อนย้ายแหล่งอารยธรรมของโลกจากดินแดนแถบเมโสโปเตเมียไปสู่ดินแดนต่างๆ เช่น บาบิโลเนีย อียิปต์ ในช่วงระยะเวลาต่อมาเกิดความอึดตัวจึงวิวัฒนาการเชิงซ้าลง วัฒนธรรมของกรีกซึ่งด้อยกว่ากลับวิวัฒนาการได้เจริญก้าวหน้าสูงกว่าเมื่อถึงจุดอึดตัววัฒนธรรมของอาณาจักรโรมันได้เจริญก้าวหน้าแทนที่แล้วสลายตัวลงไปอีกจนกระทั่งปัจจุบันยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือกำลังเป็นบริเวณที่มีระดับวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าและทันสมัยมากที่สุดของโลกแต่เมื่อถึงจุดอึดตัวก็จะมีสังคมอื่นเจริญ ก้าวหน้าแทนที่เช่นเดียวกันกระบวนวิวัฒนาการของแต่ละสังคมจึงไม่จำเป็นต้องเจริญก้าวหน้าตลอดไป แต่อาจจะมีทั้งความเจริญและเสื่อมโทรมตามความสามารถในการปรับตัวในแต่ละยุคแต่ละสมัย

การนำทฤษฎีไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้ ดังนี้^{๖๖}

๑. ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการเชื่อว่าเมื่อสังคมและวัฒนธรรมเจริญก้าวหน้าถึงขีดสุดก็จะถึงจุดอิมิตัว และค่อยๆ หยุดความเจริญก้าวหน้าลง ความเจริญก้าวหน้าจะเปลี่ยนไปสู่สังคมและวัฒนธรรมแหล่งอื่นๆ เสมอ ดังนั้นถ้าจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนแล้ว ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดภาวะชะงักงันขึ้น แต่ต้องพยายามให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันในลักษณะของการศึกษาภาคชีวิต คือ ไม่มีการสิ้นสุด

๒. ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการเชื่อว่าสังคมที่ล้ำหลังอ่อนแอยังไม่พัฒนาเต็มที่ก็สามารถพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จได้ และมีศักยภาพสูงกว่าสังคมที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น ในการกำหนดชุมชนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนจึงควรมุ่งไปที่ชุมชนที่ยังล้ำหลัง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน หลักการ และวิธีการพัฒนาชุมชน

๓. ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการเชื่อว่าสังคมที่เจริญก้าวหน้าจะครอบงำสังคมที่เจริญก้าวหน้าน้อยกว่าและสังคมที่เจริญก้าวหน้าน้อยกว่าจะปรับปรุงสังคมของตนให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ในการพัฒนาชุมชนพึงระมัดระวังไม่ให้เกิดการครอบงำทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชนขึ้น พัฒนาชุมชนอื่นๆ เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานได้ แต่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับชุมชนของตนไม่ใช่ลอกเลียนแบบมาทั้งหมดเพราะชุมชนแต่ละแห่งมีศักยภาพในการพัฒนาแตกต่างกัน

๔. ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการเชื่อว่าวิวัฒนาการของแต่ละสังคมไม่จำเป็นต้องเจริญก้าวหน้าตลอดไป เมื่อวิวัฒนาการถึงขีดสุดแล้วจะถึงจุดอิมิตัวและเสื่อมถอยลง สังคมที่ล้ำหลังจะเจริญก้าวหน้าขึ้นแทนที่เสมอในการพัฒนาชุมชนจึงไม่จำเป็นที่จำต้องนำตัวแบบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาไปใช้ทั้งหมด แต่ควรแสวงหาตัวแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนของตน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรณีการ์ โอมูเณ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”

^{๖๖} กิติ ตยัคคานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แปลอักษร. ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

พบว่า พระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความสามารถทรงคุณค่าในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนเห็นว่า พระสงฆ์น่าไว้วางใจ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่นและเสนอว่า น่าจะได้สนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิด เพื่อนำการพัฒนาชุมชน^{๖๗}

พินิจ ลาภธนานนท์ ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังคมพัฒนาในชุมชนต่างๆ ของภาคอีสานจากพระสงฆ์ใน ๓๘ วัด ๙ จังหวัด สรุปผลการศึกษาได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนามี ๔ ลักษณะ คือ

๑) บทบาทผู้ส่งเสริมการพัฒนา คือ พระสงฆ์เป็นผู้จัดหาทรัพยากรและบริหารโครงการกิจกรรมด้วยตนเองประชาชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการซึ่งลักษณะนี้มีส่วนในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนน้อยมาก

๒) บทบาทผู้นำการพัฒนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้คิดโครงการหรือติดต่อโครงการต่างๆ ให้เข้ามาดำเนินการประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมปรึกษาหารือบ้างและพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทลักษณะนี้มากที่สุด

๓) บทบาทผู้ประสานงาน โดยชักนำความร่วมมือและสนับสนุนจากหลายๆ ฝ่ายในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการชักจูงประชาชนให้มีส่วนร่วมพัฒนาตนเองมากขึ้นแต่มักพบว่าประชาชนยังคงคล้อยตามผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่

๔) บทบาทเป็นที่เล็งสนับสนุนการพัฒนาโดยมีประชาชนเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาตนเองตั้งแต่การคิดโครงการ การดำเนินงานและการติดตามผลงาน ซึ่งลักษณะนี้พระสงฆ์มีบทบาทอยู่น้อยมาก^{๖๘}

มานิช ตัณชวินิชย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า พระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับศาสนาพุทธมาโดยตลอดในส่วนรูปแบบการพัฒนานั้นชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าควรทำเป็นรูปคณะกรรมการ โดยมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ส่วนการพัฒนาที่ชาวบ้านต้องการคือ ด้านพัฒนาอาชีพและศีลธรรมมากกว่าพัฒนาทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข^{๖๙}

^{๖๗} วรรณิการ์ โอมูณ, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๖. บทคัดย่อ.

^{๖๘} พินิจ ลาภธนานนท์, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙). หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๖๙} มานิช ตัณชวินิชย์. รายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ), ๒๕๒๙. หน้า ๑๑๐.

สมชาย สุธาตรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนบพ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี” ได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า พระสงฆ์สามารถแนะนำการใช้สมุนไพรแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่เป็นเชื่อถือศรัทธาของประชาชนมาโดยตลอด บทบาทในการส่งเสริมการใช้สมุนไพร เช่น การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านไปปลูก พระสงฆ์อาจเป็นผู้นำในการปลูกสวนสมุนไพร และควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เป็นต้น ในการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนบพ เห็นควรใช้สถานที่ของวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่แล้วในรูปของสหกรณ์ยา หรือคลังสมุนไพรประจำหมู่บ้าน อาจใช้วัดเป็นที่อบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร การผลิตบุคลากรทางแพทย์แผนโบราณ^{๗๐}

พรประภา กิจโกศล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พระสงฆ์ ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเป็นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก จัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละอบายมุขและโครงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้แก่ โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้าและโครงการออมทรัพย์ ประชาชนให้ความร่วมมือในทุกโครงการเนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านโดยพระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ การปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาของประชาชนเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา พบว่า ประชาชนมีปฏิบัติตนดีขึ้นด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ โดยยอมรับพระสงฆ์มีบทบาทต่อการปฏิบัติในทางที่ดี^{๗๑}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโร ในการพัฒนาชุมชน” ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ ในแง่ของการพัฒนาที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องเหมาะสมกัน ซึ่งตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรม และช่วยเหลือฆราวาสทั่วไปให้พ้นทุกข์ ตามความเหมาะสมและความสามารถ ในปัจจุบัน สภาพสังคมมีความซับซ้อนและประชาชนมีปัญหาชีวิตมากขึ้น

^{๗๐} สมชาย สุธาตรี, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนบพ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเปรียบเทียบ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล). ๒๕๓๐. บทคัดย่อ.

^{๗๑} พรประภา กิจโกศล, “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตร, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๔). บทคัดย่อ.

พระสงฆ์จึงมีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งกว่าแต่ก่อนและเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน เป็นต้น ดังนั้น พระสงฆ์ย่อมจะมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม และไม่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกับพระวินัย จนขาดความเป็นสมณะ หากรัฐและคณะสงฆ์เข้าใจบทบาทและเห็นความสำคัญของพระนักพัฒนาอย่างถ่องแท้พระนักพัฒนาย่อมจะได้รับความสนับสนุนให้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างกว้าง ขวางต่อไป^{๗๒}

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์จัดการ ศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับการจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวนให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุม และให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^{๗๓}

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวุธ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท กรณีพระเทพสิมาภรณ์” โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาบทบาทในฐานะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ในการ ใช้บทบาทสถานภาพของตนผลักดันให้คณะสงฆ์ในจังหวัดเข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ ตามแนวทางในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ (มาตรา ๑๕ ตริ) พบว่า รูปแบบการพัฒนาของพระเทพสิมาภรณ์ เน้นเป้าหมายที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้หลักการพัฒนาในรูปแบบของการให้การศึกษา เพื่อกระตุ้นให้คนได้รู้จักคิด รู้จักทำ และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง วิธีการพัฒนาของท่านมุ่งเน้นให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะสงฆ์และบ้านเมืองโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทในงานพัฒนาของท่าน ประกอบด้วย ๑) การเข้ากับคน

^{๗๒} ภัทรพร สิริกาญจน, รายงานการวิจัยเรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและ บทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕). หน้า ๑๓๑.

^{๗๓} เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕-๔๖.

ได้แก่ ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถในการประสานงาน ๒) การเข้ากั๊งาน
ได้แก่ ความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นในตนเองสูง ๓) การเข้ากั๊แผน ได้แก่ ความฉลาดรอบรู้
และรอบคอบในการประยุกต์งาน, จุดเด่นของงานพัฒนาอยู่ที่การประยุกต์หลักพุทธธรรม
และวัฒนธรรมการประสานงานองค์กรและการไม่มีผลประโยชน์ส่วนตน ขณะที่จุดด้วยของ
งานพัฒนาอยู่ที่บุคลากรผู้รับสนองงานขาดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดและนโยบายที่จะ
นำมาปรับใช้รวมทั้งยังไม่มีการจัดตั้งองค์กรคณะสงฆ์ในการช่วยประสานงานพัฒนา^{๗๔}

พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการ
พัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อิสสโร วัดป่าเลไลยก์และ
เครือข่าย จังหวัดบุรีรัมย์” ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า การพัฒนาชุมชนชนบทของหลวงพ่อ
เม้า อิสสโร นั้น ท่านได้นำเอาหลักพุทธธรรมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์
บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรม เป็นบรรทัดฐานของชุมชนตามวิถีชีวิตของ
ท้องถิ่น การพัฒนาและการบริหารชุมชนของท่านท่านนั้น ได้เน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
ของชุมชน เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติ วิธีการทำงานเน้นแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยยึดหลัก
ธรรมชาติของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญใน
การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จึงสามารถแก้ปัญหาและลดปัญหาต่างๆ ลงได้ ส่วน
การปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามหลักพุทธธรรม คือการพัฒนาจิตวิญญาณชาวชุมชนที่อยู่ใน
ความดูแลรับผิดชอบนั้น ท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยสติปัญญา ความเสียสละ อดทน
ตามศักยภาพของท่าน เพื่อนำชาวบ้านชุมชนและสังคมไปสู่สันติได้^{๗๕}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปงานวิจัยได้ดังนี้ คือ บทบาทพระสงฆ์ใน
การพัฒนาชุมชน มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การ
พัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น
ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์จัดการ ศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและ
บุคคลทุกวัยทุกระดับการจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาค
เป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลา
ประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรม
ประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวน
ให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจ

^{๗๔} ไพสิทธิ์ สัตยาธู, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสิมา
ภรณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบท
ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๕๙.

^{๗๕} บุญเกิด มะพารัมย์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย
กรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อิสสโร วัดป่าเลไลยก์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

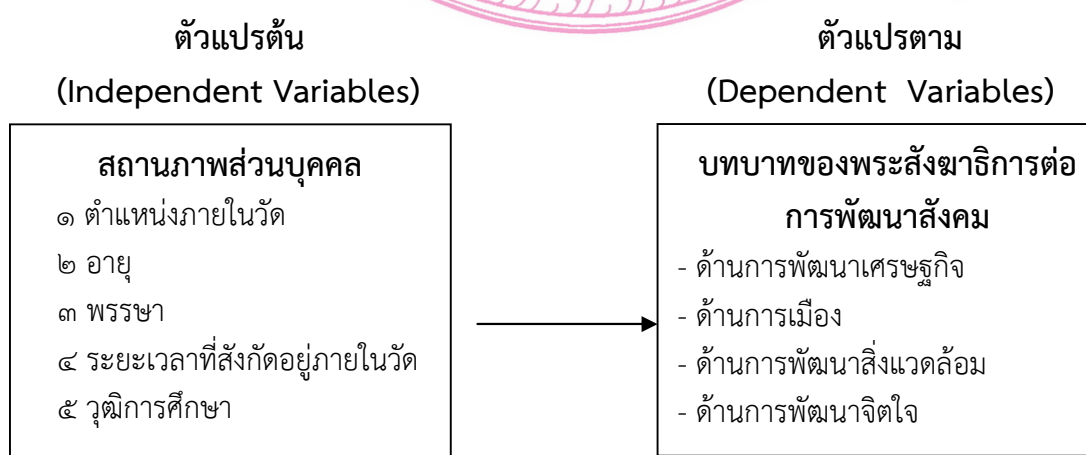
ประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุม และให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน และตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรม และช่วยเหลือชาวบ้านทั่วไปให้พ้นทุกข์ ตามความเหมาะสมและความสามารถ

๒.๗ กรอบแนวคิด

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่งภายในวัด อายุ พรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา) วุฒิกการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม) และวุฒิกการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓.๑.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการที่สังกัดอยู่ในอำเภอพระประแดงจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓๐๐ รูป ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๔ รูป จากตารางสำเร็จรูปคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie และ D.W.Morgan^๑ โดยวิธีคัดเลือกการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Random Sampling)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑.ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

^๑ ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอสร้างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทาง เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้ประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ รูป เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

^๒ สุวรีย์ ศิริโกศาภิรมย์ ,การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. อาจารย์,ดร. บัว พลรัมย์ อาจารย์พิเศษประจำภาควิชาสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อาจารย์เดช ชูจันอัด อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ผศ.ดร.ชัชชัย ไชยสา อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๓

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรในจังหวัดใกล้เคียง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ (๐.๙๒๑)

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขอความร่วมมือไปยังกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔๓๐ รูป ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียน

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) และ การทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป

^๔Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing*, 4 th ed., (New York: Harper & Row,1971), p.67.

เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different (e:LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

๕) วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ปลายเปิด นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบคำพรรณนา

^๕ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสหวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ใช้ค่าสถิติ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวัดความสำคัญของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ โดยให้คะแนนแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Ratio Scale) สำหรับลักษณะคำถามประกอบด้วยข้อความที่ให้ ความสำคัญในแต่ละด้าน การวัดระดับความสำคัญของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ใช้มาตราวัดของไลเคิร์ต (Likert's Scale) ในการแปลผลเพื่อเขียนรายงาน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูล ดังนี้ คือ

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ

๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ โดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๔.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน ด้วยสถิติ One-Way Anova (F)

๔.๔ การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๒๕๔)		
ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
ตำแหน่งภายในวัด		
เจ้าอาวาส	๑๐	๓.๙๔
รองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๒๐	๗.๘๗
พระลูกวัด	๒๒๔	๘๘.๑๘
อายุ		
๒๐ - ๒๕ ปี	๗๖	๒๙.๙๓
๒๖ - ๓๐ ปี	๓๑	๑๒.๒๑
๓๑ - ๓๕ ปี	๘๑	๓๑.๘๙
๓๖ - ๔๐ ปี	๔๓	๑๖.๙๒
๔๑ ปีขึ้นไป	๒๓	๙.๐๕
จำนวนพรรษา		
๑ - ๕ พรรษา	๑๕๒	๕๙.๘๔
๖ - ๑๐ พรรษา	๖๔	๒๕.๑๙
๑๑ พรรษา ขึ้นไป	๓๘	๑๔.๙๗
ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด		
๑ - ๕ ปี	๑๑๐	๔๓.๓๐
๖ - ๑๐ ปี	๔๐	๑๕.๗๔
๑๑ - ๑๕ ปี	๕๒	๒๐.๔๗
๑๖ - ๒๐ ปี	๓๒	๑๒.๖๑
๒๑ ปีขึ้นไป	๒๐	๗.๘๘
วุฒิการศึกษาสายสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๗๑	๖๗.๓๒
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	๗๑	๒๗.๙๕
ปริญญาโท	๑๒	๔.๗๓

วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม(แผนกนักธรรม)

นักธรรมชั้นตรี	๒๓	๙.๐๕
นักธรรมชั้นโท	๓๐	๑๑.๘๑
นักธรรมชั้นเอก	๒๐๑	๗๙.๑๔

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)		
ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓	๑๗๖	๖๙.๒๙
ป.ธ. ๔ - ๕	๔๗	๑๘.๕๐
ป.ธ. ๖ - ๗	๒๒	๘.๖๖
ป.ธ. ๘ - ๙	๙	๓.๕๕
รวม	๒๕๔	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๕.๑ พบว่าข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นดังนี้

๑. สถานภาพ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นพระลูกวัด ร้อยละ ๘๘.๑๘ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ร้อยละ ๗.๘๗ และเป็นเจ้าอาวาส ร้อยละ ๓.๙๔

๒. อายุ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๓๕ ปี ร้อยละ ๓๑.๘๙ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๒๐ - ๒๕ ปี ร้อยละ ๒๙.๙๓ มีอายุระหว่าง ๓๖ - ๔๐ ปี ร้อยละ ๑๖.๙๒ มีอายุระหว่าง ๒๖ - ๓๐ ปี ร้อยละ ๑๒.๒๑ และมีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๙.๐๕

๓. จำนวนพรรษา จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม มีพรรษาระหว่าง ๑-๕ ร้อยละ ๕๙.๘๔ มีระหว่าง ๖-๑๐ ร้อยละ ๒๕.๑๙ และมีพรรษา ๑๑ ขึ้นไป ร้อยละ

๔. ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม อยู่ระหว่าง ๑-๕ ปี ร้อยละ ๔๓.๓๐ อยู่ในวัดเป็นระยะเวลา ๑๑ - ๑๕ ปี ร้อยละ ๒๐.๔๗ อยู่ในวัดเป็นระยะเวลา ๖ - ๑๐ ปี ร้อยละ ๑๕.๗๔ อยู่ในวัดเป็นระยะเวลา ๑๒ - ๒๐ ปี ร้อยละ ๑๒.๖๑ อยู่ในวัดเป็นตั้งแต่ ๒๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๗.๘๘

๕. วุฒิการศึกษาสามัญ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม มีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๖๗.๓๒ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ ๒๗.๙๕ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท ร้อยละ ๔.๗๓

๖. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม) จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกนักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๗๙.๑๔ มีวุฒิการศึกษา

ปริยัติธรรมแผนกนักธรรมชั้นโท ร้อยละ ๑๑.๘๑ มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกนักธรรมชั้นตรี ร้อยละ ๙.๐๕

๗. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี) จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓ ร้อยละ ๖๙.๒๙ มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับ ป.ธ. ๔ - ๕ ร้อยละ ๑๘.๕๐ มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับ ป.ธ. ๖ - ๗ และร้อยละ ๘.๖๖ มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับ ป.ธ. ๘ - ๙ ร้อยละ ๓.๕๕

๔. ๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและด้านการพัฒนาจิตใจ

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในภาพรวม

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๒๕	๐.๖๕	มากที่สุด
๒. ด้านการเมือง	๔.๑๔	๐.๖๖	มาก
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๙๗	๐.๘๐	มาก
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๐๐	๐.๙๓	มาก
รวม	๔.๐๙	๐.๗๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๙$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ อยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้าน
การพัฒนาเศรษฐกิจ

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	๔.๒๑	๐.๐๓	มากที่สุด
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	๓.๙๐	๐.๔๓	มาก
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	๔.๗๓	๐.๙๐	มากที่สุด
๔. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน	๓.๗๙	๐.๙๘	มาก
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๖๔	๐.๙๒	มากที่สุด
รวม	๔.๒๕	๐.๖๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๕$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ข้อชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๗๓$) รองลงมา มีการติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ ($\bar{x} = ๔.๖๔$) และสุดท้าย มีการเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจ ($\bar{x} = ๓.๗๙$)

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการ ด้านการเมือง

ด้านการเมือง	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความ ยุติธรรม	๔.๓๑	๐.๕๘	มากที่สุด
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม	๓.๙๐	๐.๖๗	มาก
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา ประชาธิปไตย	๔.๒๙	๐.๑๒	มากที่สุด
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง หลักธรรมการปกครอง ในชุมชน	๓.๙๕	๑.๐๗	มาก
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการ พัฒนาการเมือง	๔.๒๔	๐.๘๗	มากที่สุด
รวม	๔.๑๔	๐.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเมืองอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๔$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ มีการสอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๑$) รองลงมา มีการแนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย ($\bar{x} = ๔.๒๙$) และสุดท้าย มีการเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม ($\bar{x} = ๓.๙๐$)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการ ห่วงหาพันสิ่งแวดล้อม	๔.๓๘	๐.๗๐	มากที่สุด
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนา สิ่งแวดล้อม	๓.๘๒	๐.๗๕	มาก
๒. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมใน การรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๙๒	๑.๑๑	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน	๓.๗๙	๐.๕๑	มาก
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานใน การพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	๓.๙๕	๐.๙๕	มาก
รวม	๓.๙๗	๐.๘๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.97$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ มีการสอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการห่วงหาพันสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.38$) รองลงมาติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ($\bar{x} = 3.95$) และสุดท้ายมีเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน ($\bar{x} = 3.82$)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ

ด้านการพัฒนาจิตใจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ	๔.๓๐	๐.๙๐	มากที่สุด
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ	๔.๒๙	๐.๘๕	มากที่สุด
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม	๓.๘๒	๐.๙๘	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนในชุมชน	๓.๙๐	๑.๑๐	มาก
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข	๓.๖๘	๐.๘๒	มาก
รวม	๔.๐๐	๐.๙๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ มีการสอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๐$) รองลงมาเป็นการเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้อยู่ในความสงบระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๙$) และสุดท้ายมีการติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข ($\bar{x} = ๔.๖๘$)

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน เพื่อทดสอบสมมติฐาน ด้วยสถิติ One – Way ANOVA

การทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ One – Way ANOVA

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งภายในวัดต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่าง

กัน
ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านตำแหน่งภายในวัด

(n = ๒๕๔)

บทบาทของ พระสังฆาธิการต่อ การพัฒนาสังคม	ตำแหน่ง						F	Sig.
	เจ้าอาวาส		รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส		พระลูกวัด			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๓.๙๔	๐.๖๕	๔.๔๓	๐.๖๕	๓.๘๙	๐.๓๑	๐.๙๔	๐.๓๙
๒. ด้านการเมือง	๔.๒๐	๐.๕๙	๔.๐๗	๐.๖๔	๓.๙๑	๐.๕๗	๕.๓๒	๐.๒๑
๓. ด้านการพัฒนา สิ่งแวดล้อม	๓.๘๔	๐.๙๘	๔.๑๗	๐.๖๑	๓.๖๗	๐.๕๗	๑๓.๖๘	๐.๐๐**
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๓๘	๐.๘๒	๓.๙๕	๐.๖๘	๔.๗๓	๐.๖๓	๑๐.๒๓	๐.๐๐**
รวม	๔.๐๙	๐.๗๖	๔.๑๖	๐.๖๕	๔.๐๕	๐.๕๒	๗.๕๔	๐.๑๕

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งต่างกันแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านต่างๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ยกเว้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการเมือง

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ และโดยภาพรวม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙ – ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จำแนกตามตำแหน่งภายในวัด

(n = ๒๕๔)

บทบาทของ พระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนา สังคม	ตำแหน่ง ภายในวัด	$\bar{x}$	เจ้าอาวาส	รองเจ้าอาวาสหรือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระลูกวัด
ด้าน การพัฒนา สิ่งแวดล้อม	เจ้าอาวาส	๓.๘๔	–	๔.๑๗**	๐.๑๔
	รองเจ้าอาวาส หรือ ผู้ช่วย เจ้าอาวาส	๔.๑๗	–	–	๐.๕๐**
	พระลูกวัด	๓.๖๗	–	–	–

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระดับมากกว่าเจ้าอาวาส และพระลูกวัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านตำแหน่งภายในวัด

(n = ๒๕๔)

บทบาทของ พระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนา สังคม	ตำแหน่ง ภายในวัด	$\bar{x}$	เจ้าอาวาส	รองเจ้าอาวาสหรือ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระลูกวัด
			๔.๓๘	๓.๙๕	๔.๗๓
ด้าน การพัฒนาจิตใจ	เจ้าอาวาส	๔.๓๘	—	๐.๒๕**	๐.๔๕**
	รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้า อาวาส	๓.๙๕	—	—	๐.๒๐**
	พระลูกวัด	๔.๗๓	—	—	—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจในระดับมากกว่า รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสและพระลูกวัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจในระดับมากกว่าพระลูกวัด

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระ
สังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้าน
อายุ

(n = ๒๕๔)

บทบาทของ พระสังฆาธิการต่อ การพัฒนาสังคม	อายุ										F	Sig.
	๒๐-๒๕ ปี		๒๖-๓๐ ปี		๓๑-๓๕ ปี		๓๖-๔๐ ปี		๔๑ ปีขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ	๔.๒๕	๐.๒๓	๓.๙๔	๐.๑๘	๔.๔๐	๐.๓๒	๓.๘๖	๐.๓๐	๔.๐๕	๐.๖๐	๗.๘๑	๐.๐๖
๒. ด้านการเมือง	๔.๒๓	๐.๑๓	๓.๙๒	๐.๑๒	๓.๖๗	๐.๖๓	๔.๔๕	๐.๓๘	๔.๒๗	๐.๕๖	๑๔.๐๐	๐.๐๐*
๓. ด้านการพัฒนา สิ่งแวดล้อม	๓.๘๒	๐.๑๘	๓.๔๙	๐.๖๓	๔.๕๑	๐.๘๕	๔.๐๕	๐.๘๗	๔.๑๖	๐.๕๖	๑๑.๘๖	๐.๓๑
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๓.๗๙	๐.๒๗	๓.๙๗	๐.๘๒	๓.๕๖	๐.๙๑	๔.๒๙	๐.๖๖	๔.๑๓	๐.๖๙	๘.๘๗	๐.๐๐*
รวม	๔.๐๒	๐.๒๐	๓.๘๓	๐.๘๙	๔.๐๔	๐.๗๘	๔.๑๖	๐.๖๕	๔.๑๕	๐.๕๘	๑๐.๖๔	๐.๑๙

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่าง
กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณา
เป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกันแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ
พระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านต่างๆ แตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาจิตใจ

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้าน
การเมือง ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant
Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๓ - ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเมือง จำแนกตามด้านอายุ

บทบาทของ พระสังฆา ธิการต่อ การพัฒนา สังคม	อายุ	$\bar{x}$	๒๐ - ๒๕	๒๖ - ๓๐	๓๑ - ๓๕	๓๖ - ๔๐	๔๑ปีขึ้นไป
			ปี	ปี	ปี	ปี	
			๔.๒๓	๓.๙๒	๓.๖๗	๔.๔๕	๔.๒๗
ด้านการเมือง	๒๐ - ๒๕ ปี	๔.๒๓	-	๐.๐๓	๐.๒๘**	๐.๕๐**	๐.๑๒
	๒๖ - ๓๐ ปี	๓.๙๒		-	๐.๒๕	๐.๕๓**	๐.๑๕
	๓๑ - ๓๕ ปี	๓.๖๗			-	๐.๗๘**	๐.๔๐**
	๓๖ - ๔๐ ปี	๔.๔๕				-	๐.๓๘**
	๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๒๗					-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐ - ๒๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเมืองใน
ระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วน
พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๖ - ๔๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการ
พัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเมืองในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐ -
๒๕ ปี, พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๖ - ๓๐ ปี และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการเมืองในระดับ
มากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี และน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๖ - ๔๐ ปี อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านอายุ

บทบาทของ พระสงฆ์ ต่อการ พัฒนาสังคม	อายุ	$\bar{x}$	๒๐ - ๒๕ ๒๖ - ๓๐ ๓๑ - ๓๕ ๓๖ - ๔๐				๔๑ปีขึ้นไป
			ปี	ปี	ปี	ปี	
			๓.๗๙	๓.๙๗	๓.๕๖	๔.๒๙	๔.๑๓
ด้านการ พัฒนาจิตใจ	๒๐ - ๒๕ ปี	๓.๗๙	-	๐.๓๑**	๐.๑๐	๐.๕๓**	๐.๔๗**
	๒๖ - ๓๐ ปี	๓.๙๗		-	๐.๔๑**	๐.๒๒	๐.๑๖
	๓๑ - ๓๕ ปี	๓.๕๖			-	๐.๖๓**	๐.๕๗**
	๓๖ - ๔๐ ปี	๔.๒๙				-	๐.๐๖
	๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๑๓					-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐ - ๒๕ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ
ในระดับน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๖ - ๓๐ ปี, พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๖ - ๔๐ ปี และ
พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ
๒๖ - ๓๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑ - ๓๕ ปี มีความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการ
พัฒนาจิตใจในระดับน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๖ - ๔๐ ปี และพระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพระชนมายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระ
สังฆาธิการต่อการ พัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้าน
จำนวนพระชนมายุ

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม	จำนวนพระชนมายุ						F	Sig.
	๑-๕ พระชนมายุ		๖-๑๐ พระชนมายุ		๑๑ พระชนมายุขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๙๗	๐.๔๔	๔.๐๔	๐.๘๕	๔.๖๐	๐.๓๒	๑๐.๖๑	๐.๐๗
๒. ด้านการเมือง	๔.๐๗	๐.๔๒	๔.๑๕	๐.๗๘	๓.๘๙	๐.๖๒	๔.๘๒	๐.๐๖
๓. ด้านการพัฒนา สิ่งแวดล้อม	๓.๗๔	๐.๑๘	๔.๒๕	๐.๗๙	๓.๖๖	๐.๗๘	๑๒.๑๒	๐.๑๑
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๓.๙๐	๐.๖๔	๔.๑๗	๐.๖๓	๓.๗๐	๐.๗๘	๗.๐๙	๐.๐๐**
รวม	๔.๑๗	๐.๔๒	๔.๑๕	๐.๗๖	๓.๙๖	๐.๖๓	๘.๖๖	๐.๐๘

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสงฆ์ที่มีจำนวนพระชนมายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม
ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้
เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีพระชนมายุต่างกันแตกต่างกัน มีความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านต่างๆ
แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่ ด้านการพัฒนาจิตใจ ที่เหลือไม่มี
ความแตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการ
พัฒนาจิตใจ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)
รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๔

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านจำนวนพรรษา

		(n = ๓๐๐)			
บทบาทของ			๑ - ๕	๖ - ๑๐	๑๑
พระสังฆาธิการต่อ	จำนวนพรรษา	$\bar{x}$	พรรษา	พรรษา	พรรษาขึ้นไป
พัฒนาสังคม			๓.๙๐	๔.๑๗	๓.๗๐
ด้านการพัฒนาจิตใจ	๑ - ๕ พรรษา	๓.๙๐	-	๐.๓๗**	-
	๖ - ๑๐ พรรษา	๔.๑๗	-	-	๐.๓๗**
	๑๑ พรรษาขึ้นไป	๓.๗๐	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีจำนวนพรรษาที่ต่างกัน มีระดับความ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ
ด้านการพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์ที่มีอายุพรรษา ๑ - ๕ พรรษา มีระดับความความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในระดับ
น้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษา ๖ - ๑๐ พรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑
และพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษา ๖ - ๑๐ พรรษา มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาท
ของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ ใน
ระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษา ๑๑ พรรษาขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัดต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด										F	Sig.
	๑-๕ ปี		๖-๑๐ ปี		๑๑-๑๕ ปี		๑๖-๒๐ ปี		๒๑ ปีขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๓.๙๖	๐.๕๓	๔.๑๘	๐.๗๕	๔.๗๐	๐.๕๖	๔.๖๙	๐.๒๘	๔.๕๐	๐.๑๐	๗.๕๔	๐.๐๐**
๒. ด้านการเมือง	๓.๘๘	๐.๕๙	๔.๑๖	๐.๔๓	๓.๙๗	๐.๗๖	๔.๐๐	๐.๓๔	๔.๖๘	๐.๑๐	๙.๓๙	๐.๐๗
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๕๗	๐.๕๖	๔.๒๗	๐.๖๓	๔.๗๘	๐.๘๘	๓.๙๘	๐.๕๐	๔.๔๘	๐.๑๐	๒๓.๖๕	๐.๑๐
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๖๙	๐.๖๔	๔.๗๘	๐.๔๙	๓.๗๕	๐.๗๔	๓.๗๖	๐.๗๘	๔.๒๐	๐.๐๐	๑๘.๖๐	๐.๑๑
รวม	๔.๐๓	๐.๕๘	๔.๓๕	๐.๕๘	๔.๓๐	๐.๗๔	๔.๑๑	๐.๔๘	๔.๔๗	๐.๐๘	๑๔.๘๐	๐.๐๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัดแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัดแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านต่างๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ได้แก่ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนที่เหลือไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๖

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จำแนกตามด้านระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด	$\bar{x}$	๑ - ๕ ปี	๖ - ๑๐ ปี	๑๑ - ๑๕ ปี	๑๖ - ๒๐ ปี	๒๑ ปีขึ้นไป
			๓.๙๖	๔.๑๘	๓.๗๐	๔.๖๙	๔.๕๐
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๑ - ๕ ปี	๓.๙๖	-	๐.๒๒	๐.๐๖	๐.๐๗	๐.๘๔**
	๖ - ๑๐ ปี	๔.๑๘	-	-	๐.๒๘**	๐.๒๙	๐.๖๒**
	๑๑ - ๑๕ ปี	๓.๗๐	-	-	-	๐.๐๑	๐.๙๐**
	๑๖ - ๒๐ ปี	๔.๖๙	-	-	-	-	๐.๙๑**
	๒๑ ปีขึ้นไป	๔.๕๐	-	-	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า พระสงฆ์ที่มีระยะเวลาสังกัดอยู่ในวัด ๖-๑๐ ปี มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีระยะเวลาสังกัดอยู่ในวัด ๑๑-๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีระยะเวลาสังกัดอยู่ในวัด ๒๑ ปีขึ้นไป มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีระยะเวลาสังกัดอยู่ในวัด ๑-๕ ปี, ๖-๑๐ ปี, ๑๑-๑๕ ปี และพระสงฆ์ที่มีระยะเวลาสังกัดอยู่ในวัด ๑๖-๒๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา) ต่างกัน มีความเห็น
ต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัด
สมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้าน
วุฒิการศึกษาสามัญ

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาสามัญ						F	Sig.
	ต่ำกว่าปริญญาตรี		ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า		ปริญญาโท			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๓๖	๐.๕๘	๔.๕๔	๐.๗๔	๔.๗๐	๐.๑๑	๒๓.๗๒	๐.๐๖
๒. ด้านการเมือง	๔.๑๑	๐.๕๒	๓.๙๙	๐.๖๖	๔.๕๐	๐.๑๐	๒๐.๓๕	๐.๐๙
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๘๑	๐.๕๔	๓.๖๙	๐.๘๑	๔.๕๐	๐.๓๑	๑๔.๓๘	๐.๑๑
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๓.๙๓	๐.๗๐	๓.๖๔	๐.๖๓	๔.๙๐	๐.๐๐	๓๑.๘๕	๐.๐๐**
รวม	๔.๐๕	๐.๕๙	๓.๙๗	๐.๗๑	๔.๖๕	๐.๑๓	๒๒.๕๘	๐.๐๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในด้านต่างๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ได้แก่ด้านการพัฒนาจิตใจ ที่เหลือไม่มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๖ - ๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการต่อกรพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านวุฒิ
การศึกษาสายสามัญ

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระ สงฆ์ในการต่อกร พัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษา สายสามัญ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า	ปริญญาตรี	ปริญญาโท
			ปริญญาตรี	หรือเทียบเท่า	
			๓.๙๓	๓.๖๔	๔.๙๐
ด้าน	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓.๙๓	-	๐.๒๙**	๐.๘๗**
การพัฒนาจิตใจ	ปริญญาตรีหรือ	๓.๖๔		-	๑.๑๖**
	เทียบเท่า				
	ปริญญาโท	๔.๙๐			-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีความ
คิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการต่อกรพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้าน
การพัฒนาจิตใจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทมี
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการต่อกรพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ
ด้านการพัฒนาจิตใจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและ
ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๖ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม) ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาท ของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ จำแนกตามสถานภาพด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม)						F	Sig.
	นักธรรมชั้นตรี		นักธรรมชั้นโท		นักธรรมชั้นเอก			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๓.๙๖	๐.๖๗	๔.๑๗	๐.๗๐	๓.๖๔	๐.๗๑	๑๐.๕๗	๐.๐๐**
๒. ด้านการเมือง	๔.๐๔	๐.๔๗	๔.๐๑	๐.๓๗	๔.๓๙	๐.๖๓	๐.๒๐	๐.๘๑
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๘๗	๐.๕๐	๓.๙๗	๐.๖๙	๓.๗๙	๐.๗๘	๐.๕๕	๐.๕๘
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๓.๙๑	๐.๖๔	๓.๗๙	๐.๗๕	๔.๑๒	๐.๗๒	๓.๔๕	๐.๐๘
รวม	๓.๙๕	๐.๕๗	๓.๙๙	๐.๖๓	๓.๙๙	๐.๗๑	๓.๖๙	๐.๓๖

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม) แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไม่ไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกธรรม) แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เหลือไม่มีความแตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จำแนกตามด้านวุฒิ
การศึกษาสายสามัญ

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาสายสามัญ	$\bar{x}$	นักธรรมชั้นตรี	นักธรรมชั้นโท	นักธรรมชั้นเอก
			๓.๙๖	๔.๑๗	๓.๖๔
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	นักธรรมชั้นตรี	๓.๙๖	-	๐.๓๑**	๐.๑๒
	นักธรรมชั้นโท	๔.๑๗	-	-	๐.๔๓**
	นักธรรมชั้นเอก	๓.๖๔	-	-	-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญระดับนักธรรมชั้นโท มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสายสามัญนักธรรมชั้นตรีและนักธรรมชั้นเอก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๗ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี) ต่างกันมีความเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา สังคมในจังหวัดสมุทรปราการแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการจำแนกตามสถานภาพด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี)								F	Sig.
	ประโยชน์๑-๒ ป.ช.๓		ป.ช.๔-๕		ป.ช.๖-๗		ป.ช.๘-๙			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๓.๘๕	๐.๗๑	๔.๕๔	๐.๑๐	๒.๘๐	๐.๒๐	๓.๖๐	๐.๐๐	๓๐.๙๑	๐.๐๖
๒. ด้านการเมือง	๔.๐๕	๐.๕๗	๔.๕๓	๐.๒๔	๓.๑๐	๐.๑๐	๓.๖๐	๐.๐๐	๓๔.๕๓	๐.๐๐*
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๓.๘๖	๐.๖๗	๔.๒๑	๐.๔๑	๒.๘๐	๐.๐๐	๓.๘๐	๐.๐๐	๒๔.๗๘	๐.๐๐*
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๐๐	๐.๖๓	๔.๑๑	๐.๕๖	๓.๐๐	๐.๒๐	๒.๔๐	๐.๐๐	๔๓.๔๓	๐.๐๐*
รวม	๓.๙๔	๐.๕๙	๔.๒๙	๐.๒๘	๒.๙๖	๐.๑๒	๓.๔๐	๐.๐๐	๓๐.๗๓	๐.๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี) ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี (แผนกบาลี) ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการในด้านต่างๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ได้แก่ด้าน ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาจิตใจ ที่เหลือไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ และโดยภาพรวม ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒-๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาเมือง จำแนกตามด้านวุฒิการศึกษา
ปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระ สังฆาธิการต่อการ พัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษา ปริยัติธรรม แผนกบาลี	x̄	ประโยชน์	ป.ธ.	ป.ธ.	ป.ธ.
			๑ - ๒	๔ - ๕	๖ - ๗	๘ - ๙
			- ป.ธ.๓			
		๔.๐๕	๔.๕๓	๓.๑๐	๓.๖๐	
ด้านการเมือง	ประโยชน์ ๑ - ๒ -	๔.๐๕	-	๐.๔๘**	๐.๙๕**	๐.๔๕**
	ป.ธ.๓					
	ป.ธ. ๔ - ๕	๔.๕๓	-	๑.๔๓**	๐.๙๓**	
	ป.ธ. ๖ - ๗	๓.๑๐	-	-	๐.๕๐**	
	ป.ธ. ๘ - ๙	๓.๖๐	-	-	-	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับ
ป.ธ.๔ - ๕ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา
สังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษาในระดับประโยชน์ ๑-๒
- ป.ธ.๓ , ป.ธ. ๖-๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษาในระดับ ป.ธ. ๘-๙ อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษาในระดับ ป.ธ.๔-๕ ระดับความความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการเมือง
ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษาในระดับ ป.ธ. ๖-๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษา
ระดับ ป.ธ. ๘-๙ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษา
ระดับ ป.ธ.๘-๙ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา
สังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาเมือง ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิมัธยมศึกษา
ระดับ ป.ธ. ๖-๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี	$\bar{x}$	ประโยชน์	ป.ธ. ๑-๓	ป.ธ. ๑-๕	ป.ธ. ๖-๗	ป.ธ. ๘-๙
			๑-๒	๓-๔	๕-๖	๗-๘	
			๓.๘๖	๔.๒๑	๒.๘๐	๓.๘๐	
ด้าน การพัฒนา สิ่งแวดล้อม	ประโยชน์ ๑-๒ - ป.ธ. ๓	๓.๘๖	-	๐.๓๕**	๑.๐๖**	๐.๐๖**	
	ป.ธ. ๔-๕	๔.๒๑		-	๑.๔๑**	๐.๔๑**	
	ป.ธ. ๖-๗	๒.๘๐			-	๑.๐๐**	
	ป.ธ. ๘-๙	๓.๘๐					-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับประโยชน์ ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับป.ธ. ๖ - ๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๘ - ๙ ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับ ป.ธ. ๔ - ๕ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับประโยชน์ ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓ , ป.ธ. ๖ - ๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๘ - ๙ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๖ - ๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี	$\bar{x}$	ประโยค	ป.ธ. ๑ - ๒	ป.ธ. ๓	ป.ธ. ๔ - ๕	ป.ธ. ๖ - ๗	ป.ธ. ๘ - ๙
			๑ - ๒	๓	๔ - ๕	๖ - ๗	๘ - ๙	
			๔.๐๐	๔.๑๑	๓.๐๐	๒.๔๐		
ด้าน การพัฒนาจิตใจ	ประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓	๔.๐๐	-	๐.๑๑	๑.๐๐**	๑.๖๐**		
	ป.ธ. ๔ - ๕	๔.๑๑	-	-	๑.๑๑**	๑.๗๑**		
	ป.ธ. ๖ - ๗	๓.๐๐	-	-	-	๐.๖๐		
	ป.ธ. ๘ - ๙	๒.๔๐	-	-	-	-		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการด้านการพัฒนาจิตใจ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับป.ธ. ๖ - ๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๘ - ๙ ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับ ป.ธ. ๔ - ๕ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านการพัฒนาจิตใจ ในระดับมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๖ - ๗ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๘ - ๙

ตารางที่ ๔.๒๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดสมุทรปราการ โดยภาพรวม จำแนกตามด้านวุฒิการศึกษาปรียัติ
ธรรม (แผนกบาลี)

(n = ๒๕๔)

บทบาทของพระ สังฆาธิการต่อการ พัฒนาสังคม	วุฒิการศึกษา ปรียัติธรรม แผนกบาลี	$\bar{x}$	ประโยค	ป.ธ.	ป.ธ.	ป.ธ.
			๑ - ๒	๔ - ๕	๖ - ๗	๘ - ๙
			- ป.ธ.๓			
			๓.๙๔	๔.๒๙	๒.๙๖	๓.๔๐
โดยภาพรวม	ประโยค ๑ - ๒ -					
	ป.ธ.๓	๓.๙๔	-	๐.๓๕*	๐.๙๘*	๐.๕๔*
	ป.ธ. ๔ - ๕	๔.๒๙		-	๑.๓๓*	๐.๘๙*
	ป.ธ. ๖ - ๗	๒.๙๖			-	๐.๔๔
	ป.ธ. ๘ - ๙	๓.๔๐				-

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ พระสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา ป.ธ.๔ - ๕ มีระดับ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการโดยภาพรวมมากกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับประโยค๑ - ๒ - ป.ธ.๓
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ ป.ธ. ๖ - ๗ มี
ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด
สมุทรปราการโดยภาพรวมน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับประโยค๑ - ๒ - ป.ธ.๓
และป.ธ. ๔ - ๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษา
ระดับป.ธ. ๘ - ๙ มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการ
พัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการโดยภาพรวมน้อยกว่าพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระดับ
ประโยค๑ - ๒ - ป.ธ.๓และป.ธ. ๔ - ๕ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔.๔ การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน ของพระสงฆ์ได้ ดังนี้ คือ

๑. ด้านการพัฒนาการเมือง

- บางบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์ยังไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับสังคม และวางตัวเป็นแบบอย่างให้ชัดเจน

๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

- บางวัดยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจ - ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรหรือพระสงฆ์ที่มีบทบาททางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้นกว่านี้

๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- บางวัดบริเวณภายในวัดยังขาดการดูแล และสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรมีการรณรงค์ทุกวัดให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อม และที่ร่มรื่นภายในวัด เพื่อความสบายใจสบายใจในขณะที่เข้ามาถึงบริเวณวัด

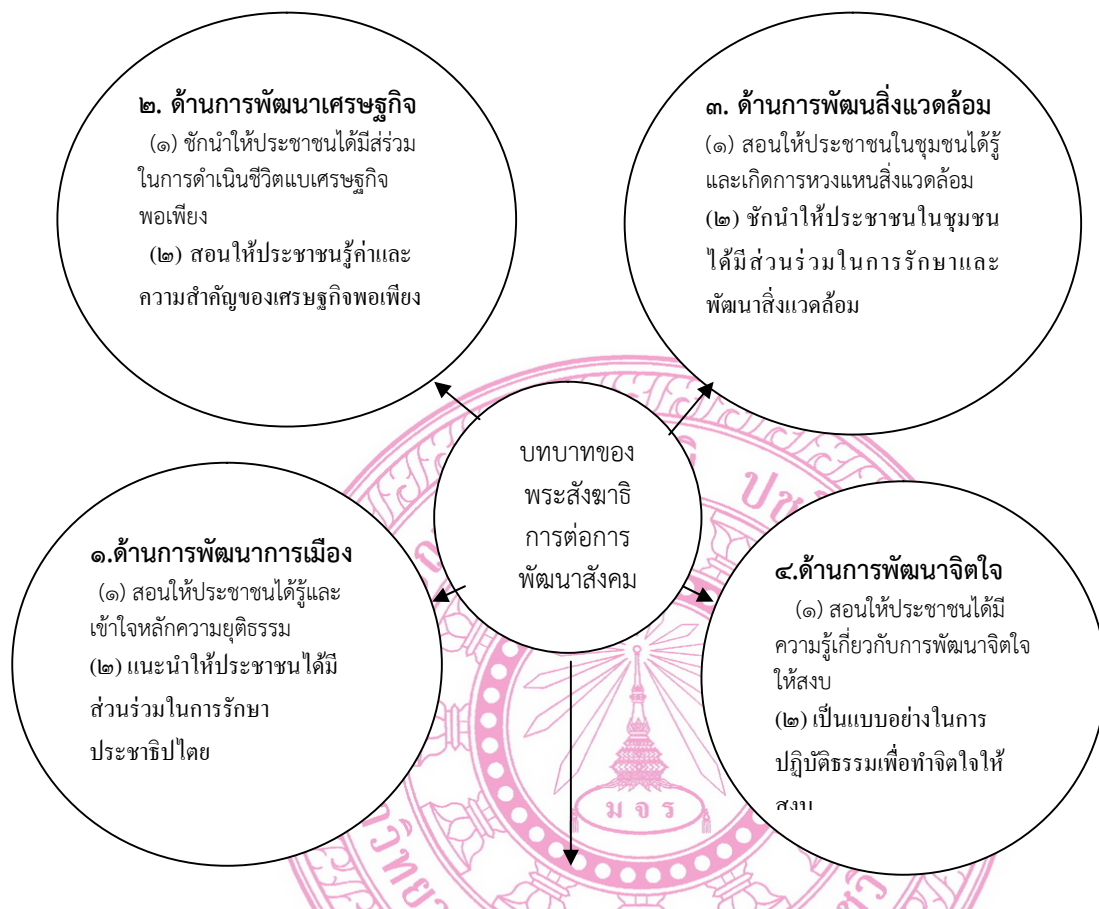
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ

- ควรมีการติดตามผลงานและประเมินผลของการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนในที่อื่น ๆ ต่อไป

๔.๕ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๑. ด้านการพัฒนาการเมือง สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจความยุติธรรม
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม
๔. ด้านการพัฒนาจิตใจ สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ

- บางบทบาทในการพัฒนาของพระสงฆ์ยังไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพ ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับสังคม และวางตัวเป็นแบบอย่างให้ชัดเจน
- บางวัดยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจ ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรหรือพระสงฆ์ที่มีบทบาททางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้นกว่านี้
- บางวัดบริเวณภายในวัดยังขาดการดูแล และสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ควรมีการรณรงค์ทุกวัดให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อม และที่ร่มรื่นภายในวัด เพื่อความสุภาพ สบายใจในขณะที่เข้ามายังบริเวณวัด
- ควรมีการติดตามผลงานและประเมินผลของการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนในที่อื่น ๆ ต่อไป

แผนภูมิที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากข้อค้นพบในการวิจัย

- การพัฒนาด้านการเมือง สอนให้ประชาชนเข้าใจหลักความยุติธรรมและมีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย รู้หลักธรรมาภิบาลปกครองในชุมชน
- การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สอนให้ประชาชนรู้ความสำคัญเศรษฐกิจพอเพียงและมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งชักนำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- การพัฒนาด้านจิตใจ สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ พร้อมทั้งชักนำให้ประชาชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมในการพัฒนาจิตใจ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

๑. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๒. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๓. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการที่สังกัดอยู่ในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓๐๐ รูป ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๕๔ รูป จากตารางสำเร็จรูปคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ R.V.Krejcie และ D.W.Morgan^๑ ในการวิจัยครั้งนี้สร้างแบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม แผนกนักธรรม และวุฒิการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลี และสอบถามแบบปลายเปิด (open-end questions) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจะหาค่าความถี่ และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ และใช้ค่า One-Way ANOVA (F- Test) เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม แผนกนักธรรม และวุฒิการศึกษาปริยัติ

^๑ ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

ธรรมแผนกบาลี กับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน จังหวัดสมุทรปราการด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๒๕๔ คน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นพระลูกวัด ร้อยละ ๘๘.๑๘ ส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี ร้อยละ ๓๑.๘๙ มีจำนวนพรรษาระหว่าง ๑-๕ ร้อยละ ๔๓.๓๐ พรรษา อยู่ในวัดเป็น ระยะเวลา ๑ - ๕ ปี ร้อยละ ๔๓.๓๐ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๖๗.๓๒ มี วุฒิการศึกษาปริญญาตรีธรรมแผนกนักธรรมชั้นเอก ร้อยละ ๗๙.๑๔ มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี ธรรมแผนกบาลีระดับประโยค ๑ - ๒ - ป.ธ. ๓ ร้อยละ ๖๙.๒๙

๒. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน จังหวัดสมุทรปราการ

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๒๕๔ รูป พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน จังหวัดสมุทรปราการโดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบ แบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัด สมุทรปราการโดยรวมในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนที่เหลืออยู่ใน ระดับมากทุกด้าน

๓. การทดสอบสมมติฐาน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาท ของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามสถานภาพด้านสถานภาพ ด้านอายุ ด้านจำนวนพรรษา ด้านระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด ด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ และด้าน วุฒิการศึกษาปริญญาตรีธรรม แผนกนักธรรม พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่มีความแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความ แตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตาม สถานภาพด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรีธรรม แผนกบาลี พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมมีความ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ พระสงฆ์ที่สังกัดอยู่ในอำเภอพระประแดงจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๒๕๔ รูป โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อ

การพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ ผลการศึกษาไปสู่การอภิปรายผล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาจิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคม และในปัจจุบันนี้การพัฒนาชุมชนให้ได้ผลนั้นนอกจากรัฐบาลแล้วต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน วัดและโรงเรียน ซึ่งในวัดนั้นพระสงฆ์เป็นผู้นำที่จะทำการพัฒนาสังคมเพราะเป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมปุตฺต) ได้กล่าวไว้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันพุทธศาสนาในประเทศไทยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาดังในสมัยสุโขทัย

พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนาส่วนพระสงฆ์ ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาให้สมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆจะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเขียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนต์เทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับवादภาษาซีดัดตน เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบโอบสภและวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้ และยังสอดคล้องกับนักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนในประเทศไทย ได้กล่าวไว้ว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชน ร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์

ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมการเมือง การปกครองและสิ่งแวดล้อม ความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการเมือง และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมากที่สุดคือ พระสังฆาธิการมีการสอนให้ประชาชนรู้จักและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ได้เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พร้อมชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดถึงการเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน ติดตามพร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งสอดคล้องกับ กรมการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวไว้ว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่เสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ ด้วยการส่งเสริมพลังความมั่นคงในชุมชนให้เข้มแข็ง งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ใช้หลักประชาธิปไตยเป็นหัวใจของวิธีการดำเนินงาน สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นให้ครองตนตามระบอบประชาธิปไตย และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์กรต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นในด้านการเมือง งานพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีความคิด ตื่นตัว เข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการเมือง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในระดับมากที่สุด คือ พระสังฆาธิการมีการสอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม ทำตัวเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย มีการติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง และเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครอง ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ วินัย (พระไตรปิฎก) ได้กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนาจัด “ที่อยู่อาศัย” เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยขึ้นพื้นฐานสำหรับชีวิตที่อยู่อาศัยเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับปกป้องความหนาว ร้อน ลม ฝน ฯลฯ และเป็นเสนาสนะที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ด้วยเหตุนี้ในพุทธศาสนาจึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปรากฏในที่ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ในพระวินัยปิฎกจะเป็นเรื่องที่ว่าด้วยระเบียบการสร้าง การอยู่อาศัย การดูแลรักษาเสนาสนะและสภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย น่ารื่นรมย์ เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม ส่วนที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก จะเป็นเรื่องกล่าวถึงประโยชน์ หรืออานิสงส์ของการสร้าง

สิ่งสาธารณสมบัติแก่ชุมชน เช่น ถนน สะพาน บ่อน้ำ ศาลาที่พักริมทาง จะเห็นว่าพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นจำนวนมาก หลักธรรมในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวมานั้น ย่อมจะทำให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านการจัดระเบียบชุมชน การเสริมสร้างการใช้สอย และการบำรุงรักษาสิ่งสาธารณประโยชน์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

ด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในระดับมาก พบว่า สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน มีการติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ กรรณิการ์ โอมุณเณ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” พบว่า พระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความสามารถทรงคุณค่าในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนเห็นว่า พระสงฆ์น่าไว้วางใจ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่นและเสนอว่า น่าจะได้สนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิด เพื่อนำการพัฒนาชุมชน^๒

ด้านการพัฒนาจิตใจ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในระดับมาก คือ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมด้านการพัฒนาจิตใจในระดับมากคือ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ มีการสอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ มีการเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน มีการชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม และมีการติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข ซึ่งสอดคล้องกับ คณะกรรมการแผนกตำรา ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาจิตใจ เป็นแผนงานที่สำคัญยิ่ง แผนงานหนึ่งของงานพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพของคนตามอุดมการณ์ของงานพัฒนาชุมชนจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากปราศจากการพัฒนาจิตใจการพัฒนาจิตใจตามแผนงานพัฒนาชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจที่มั่นคง และยึด

^๒ กรรณิการ์ โอมุณเณ, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๖. บทคัดย่อ.

มั่นในคำสอนของศาสนา รวมทั้งธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไว้สืบไป และยิ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยูรช ษยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนามองเห็นความสำคัญของจิตใจว่าเป็นส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนมาก เราจะเห็นได้ว่า คำสอนของพุทธศาสนาส่วนใหญ่มุ่งสอนให้คนพัฒนาจิตใจ หรือแก้ปัญหของชีวิตโดยเริ่มต้นที่จิตใจของคนเป็นสำคัญ เพราะว่าเมื่อจิตใจของบุคคลได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะทำให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ หรือการแก้ปัญหาด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เป็นต้นทำได้ง่ายขึ้น ความสำคัญของการพัฒนาจิตใจนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของคำสอนในพุทธศาสนาข้อหนึ่งในสามข้อที่ท่านเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ สพพ ปาปสส อกรรม (การไม่ทำความชั่วทั้งปวง) กุสลสสุสมปทา (การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม) และ สจิตตปริโยทปนํ (การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์) และยิ่งสอดคล้องกับ เริงฤทธิ์ พลนาม อินทร์ ได้ทำการศึกษารื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี” พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และศฤงคารจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับการจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวนให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุม และให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมจำแนกตามสถานภาพด้านสถานภาพ ด้านอายุ ด้านจำนวนพรรษา ด้านระยะเวลาที่สังกัดอยู่ในวัด ด้านวุฒิการศึกษาสายสามัญ และด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรีธรรม แผนกนักธรรม พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมจำแนกตามสถานภาพด้านวุฒิการศึกษาปริญญาตรีธรรม แผนกนักบวช พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสถานภาพของพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางบาลีที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ตามการบริหารงานของแต่ละวัด แต่อย่างไรก็ตาม

พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม เพื่อให้แต่ละชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสุข

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับสังคม และวางตัวเป็นแบบอย่างให้ชัดเจน

๒. ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากร หรือ พระสงฆ์ที่มีบทบาททางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความรู้ ความสามารถ ยิ่งขึ้นไปกว่านี้

๓. ควรมีการรณรงค์ทุกวัดให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมและที่ร่มรื่นภายในวัด เพื่อความสุขกายสบายใจ ในขณะที่เข้ามาในบริเวณวัด

๔. ควรมีการติดตามผลงานและประเมินผลของการพัฒนาจิตใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนที่อื่น ๆ ต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติ

๑. ควรนำผลวิจัยสามารถนำไปพัฒนาสังคมในหน่วยงาน และสถานที่เกี่ยวข้อง

๒. หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลวิจัยนี้ไปพัฒนาให้สอดคล้องกับองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบได้

๓. ควรทำเป็นคู่มือในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในต่างจังหวัด เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

๒. ควรมีบทบาทพระสังฆาธิการต่อการพัฒนา ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กับต่างจังหวัด เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างกัน และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓. ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการพัฒนาสังคมหรือชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘.**

กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๓๘.

————.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช พระ

วินัยปิฎก มหาวรรค (ปฐมภาค) เล่ม ๔ กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๓๐.

————.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราชพระ

สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกวรรค เล่ม ๒๒ กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๓๐.

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. **อุปสมบทวิธี.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๕.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.๒๕๓๘.

กิติ ตย์คานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

เปลวอักษร.๒๕๔๓.

กิติมา ปรีดีดิถก. **ทฤษฎีการบริหารองค์กร.** กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์. ๒๕๒๙.

ขุนทอง อินทร์ไทย. **เส้นทางเดินสู่การพัฒนาของชาติไทย.** กรุงเทพมหานคร : พิทยาการ.

๒๕๓๐.

จรัส โปธิศิริ. **การบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.๒๕๒๓.

จำนงค์ รมเย็น. **บทบาทของพระญาณวิทยาคณะ (หลวงพ่อคุณ ปรีสุทโธ)กับการพัฒนา**

ชุมชนในเขตอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.สาขา

ไทย

คดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.๒๕๔๐.

ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคนอื่นๆ. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์. ๒๕๒๗.

เฉียบ ไทยยิ่ง. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น**

ศูนย์กลางของชุมชน กรณีศึกษา : ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย

กองแผนงาน. กรมการศาสนา.๒๕๔๑.

ชูป กาญจนประการ. **แบบของผู้นำ.** วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.๒๕๐๙.

ชูเกียรติ ลีสวรรณ์. **ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ.** (รายงานการวิจัย).

เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.๒๕๓๕.

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. **สังคมกับการปกครอง.** กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.๒๕๒๑.

ดิน ปรัชญพฤทธิ. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม.** เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ใน

องค์การ หน่วยที่ ๑มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

๒๕๒๗.

- ทวิช เปล่งวิทยา. (ม.ป.ป.). **จิตวิทยาผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
 ธงชัย สันติวงษ์. **การวางแผน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๓๖.
 ธรรมรส โชติบุญชู. **มนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนศการพิมพ์. ๒๕๑๙.
 นิพนธ์ กิनावงศ์. **หลักเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษา**.
 พิมพ์ ครั้งที่ ๒ พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๒๖.
 บุญเรียง ขจรศิลป์. **วิธีวิจัยทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ็น. การพิมพ์.๒๕๓๙.
 ปกรณ์ ศรีดอนไผ่. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ปิ่นเกล้าการพิมพ์.๒๕๓๐.
 ปรัชญา เวสารัชช. **ผู้นำองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : รัฐศาสตร์สาร, ๒๗.๒๕๒๓.
 ประทาน คงฤทธิศึกษากร. **การบริหารและการจัดระเบียบบริหารราชการไทย**.
 กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์. ๒๕๒๙.
 ปรียาพร วงศ์อนุตตรโรจน์. **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์
 ดี จำกัด.๒๕๔๔.
 พันัส หันนาคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๒๔
 พรประภา กิจโกศล. **บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะ
 กรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา.ปริญญาวิทยาศาสตร
 มหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์).บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๔.
 พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **ภาวะการเป็นผู้นำ**. วารสารเสนาสนเทศ ปีที่ ๒๗, ๑๗ - ๑๘ .
 ๒๕๓๑.
 พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
 กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพบุ๊คส์โตร์. ๒๕๓๕.
 พระธรรมวโรดม. (ประยูร สนต์กุโร) **การปกครองของวัด**. คู่มือประกอบคำบรรยายโครงการ
 ถวายความรู้แก่เจ้าอาวาส. การศาสนา. ๒๕๓๖.
 พระมหาบุญเกิด มะพารมย์. **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่น ไทย
 กรณีศึกษา : บทบาทหลวงพ่อเม้า อิสสุโร วัดป่าเลไลย์ และเครือข่าย จังหวัดบุรีรัมย์**.
 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาชนบท ศึกษา.บัณฑิต
 วิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๔.
 พระมหาปัญญา สุขสงค์. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระ
 พิศาลธรรมพาทิ (พระอาจารย์พยอม กลยาโณ)**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
 นโยบายและการวางแผนสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกริก.๒๕๔๑.
 พระมหาไพสิทธ์ สัตยาธูธ. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ศึกษากรณี : พระเทพ -
 สีมารณ์กับการพัฒนาชนบทในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศิลป
 ศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล.๒๕๔๒.
 พระมหาสมชาย เจริญกิจ. **วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะ****

และกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดใน
 สังคมไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาศาสนา
 เปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๐.

พระมหาอนุศักดิ์ จันทราลักษณ์. ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้า
 อาวาสในจังหวัดมหาสารคาม. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชา การศึกษา
 นอกระบบ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๔.

พระมหาอรรถชัย สกลสุภาภรณ์. บทบาทพระสงฆ์ที่สงเคราะห์เด็กนักเรียนที่พักอาศัยอยู่ในวัด
 เขตจังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์
 ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๒.

พระมหาอุดมศักดิ์ เดโชชัย. การศึกษาสถานภาพและการบริหารจัดการทางการเงินของวัดใน
 จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา. บัณฑิต
 วิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๓.

พระสมนึก อนันตวรวงค์. สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในอนาคตตามทรรศนะของ
 พระผู้นำทางด้านวิชาการ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคม
 สงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๐.

พระโสภณ โสภโณ. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบบทบาท การ
 พัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด.
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย.
 มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๔.

พระอวยชัย อินทร์ศรีเมือง. ปัจจัยที่ช่วยส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็น
 ศูนย์กลางชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม.
 วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๒.

พิภพ กาญจนะ. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.
 ๒๕๔๒.

พิสิฐ เจริญสุข. คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล. กรุงเทพมหานคร
 : การศาสนา. ๒๕๔๑.

ภิญโญ สาธร. หลักการบริหารทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : cursaalatpaw. ๒๕๑๙.

มนตรี อีธรรมพิพัฒน์. จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ใน
 มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตร
 มหาบัณฑิต. สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๐.

รอบ รักษาพรหมณ์. บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนใน
 จังหวัดนครศรีธรรมราช. (งานวิจัย) สงขลา : กรมการศึกษานอกโรงเรียน. ๒๕๓๕.

ระวีง เนตรโพธิ์แก้ว. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร. ๒๕๒๘.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์. ๒๕๔๔.

รัศมี ภิบาลแทน. **คุณลักษณะของความเป็นผู้นำ.** วารสารรามคำแหง, ๔๐ – ๔๗.๒๕๓๗.
เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัด
อุดรธานี.** ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.๒๕๔๐.

วิเชียร เพชรพิสิฐ และคณะ. **วิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดพัทลุงการประชุมเสวนาเพื่อพัฒนา
บ้านเกิด.** สมาคมชาวจังหวัดพัทลุง.๒๕๔๒.

วินัย สมมิตร และคนอื่นๆ. **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.
๒๕๒๗.

ศิริอร ชันธหัตถ์. **องค์กรและการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : อักษรพัฒนา.๒๕๔๑.

เสน่ห์ จามริก. **กรอบและตัวชี้วัดในการพัฒนาชนบททางใหม่.** เอกสารสัมมนา ๒๑- ๒๒
ตุลาคม ๒๕๓๗. ณ อาคารวงศ์สนธิ จังหวัดนครนายก.๒๕๓๗.

สมนึก มั่งน้อย. **พฤติกรรมประชาธิปไตยตามการรับรู้ของตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี
ที่ ๖ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.๒๕๓๙.**

สมเด็จพระญาณมุนี. (ไม่ทราบนามจริง). **ประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส.
กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๒๗.**

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.๒๕๑๗.

สมยศ ศิลปิโยดม. **ผู้นำชุมชนกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชน.** วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.๒๕๔๐.

สมาน รังสีโยกฤษ์ และ สุธี สิทธิสมบูรณ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น.** กรุงเทพมหานคร :
อักษรสารสันการพิมพ์.๒๕๒๕.

สมานจิต ภิรมย์รื่น. **วัดพัฒนา ๔๑.** กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๔๑.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรโครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์
เพื่อการพัฒนาสังคมไทย.** สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.๒๕๔๔.

สีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ. (บรรณาธิการ). **ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท :**

ประสบการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. ๒๕๓๘.

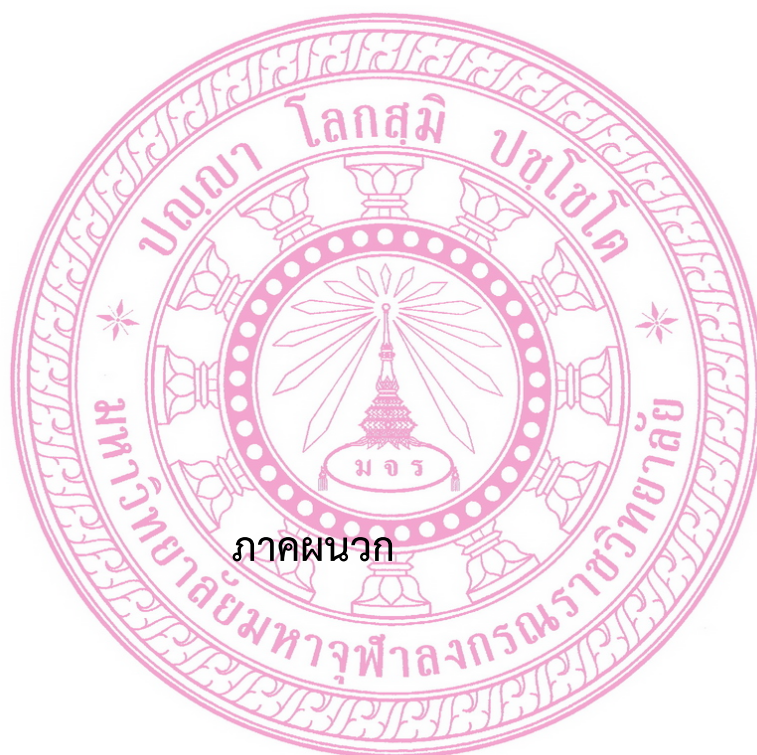
สุรพันธ์ ยันต์ทอง. **การบริหารโรงเรียนการประถมศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์.
๒๕๒๕.

เสถียร เหลืองอร่าม. **การจัดองค์การและการปฏิบัติงาน.** กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา.
๒๕๑๗.

อัครพล วรรณสุทธะ. **ภาวะผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
ศึกษารณเปรียบเทียบบ้านคิลารักษ์กับบ้านถิ่นสำราญ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัด
อุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการปกครอง. ภาค
วิชาการปกครอง. คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๔๓

๒. ภาษาอังกฤษ

- Barbara Kelleman. (ed). (1984). **Laaeadership as a Political Act , in Laaeadership : Multidisciplinary Perspectives.** New Jersey : Prentice - Hall.
- Emory S. Bogardus. (1984). **Leaders and Laaeadership.** New York : Appleton – Century Croffs, Inc.
- Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson. (1970). **Management and Oganization Behavior.** New York : John Willey & Sons.
- Krech D. Crutchfield & E.L. Ballachy. (1948). **Individual in Sociaty.** Bombay : Tata Mc graw – Hill.
- Kurt lewin. (1944). **The Dynamic of Group Action.** Education Leadership.
- Luther Gulick. (1963). **Papers on the Science of Administration.**New York : Harper & Brother Publishers.
- Monte Palmer & William Thompson. (1978). **The comparative of Politics.** Ithaca s F.E. Deacock Publishing.
- Murry G. Ross & Chaless E. Hendry. (1958). **Reading in Social Psychology.** ๓rd ed. New York : Hendry Hall.
- Ralph M. Stogdill. (1967). **Personal Factor Associated with Leadership Survey of Literature in leadership.** Marryland Penguin Books.
- Raymond J. Burdy. (1972). **Foundamental of Ledership Readings.** Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co.
- Rederick Bell, David V. Edwards & R. Harrison Wagner. (1969). **Political Power : A Rederin Theory and Research.** New York : The free Press.
- Rensis Likert. (1967). **The Human Organization : Its Management and Values.** New York : McGraw – Hill.
- Solomal Ben. (1950). **Ledership of Youth.** New York : Youth Service.T. N.Whitehead. (1963). **Ledership in Free Society.** Cambrige : Harvard University Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบ หาค่าเครื่องมือ(IOC)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒,๘๒๗๘,๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๖๕

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระพุทธหัส ฉายา ปณฺญาทีโป รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๘๒๕๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๑๗๑๑/๑๕

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒,๘๒๗๘,๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๕

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระพุทธ ฉายา ปณฺญาทีโป รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๔๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฎฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

นางสาวไพบรียา ใจ
อ. ใจ
ศาสตราจารย์ วรรณทอง

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒,๘๒๗๘,๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๕

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์เดช ชูจันทร์

ด้วย พระพุทธ ฉายา ปณฺญาทีโป รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๕๒๔๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อเป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา สังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็น ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวัง เป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิจฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

Yo... ๖๑๐๕.๔/ว๕

๑๕ ม.ค. ๕๗

๒๑ ม.ค. ๕๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒,๘๒๗๘,๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๕

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์

ด้วย พระพุทธ ฉายา ปณญาทีโป รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๔๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ตรวจแก้ไขแล้ว
Dr. Kinnakorn Srihong
๑๗ ม.ค. ๕๗

ภาคผนวก ข

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.
(Index of Item – Objective Congruence)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระพลหัทส ปญญาทีโป

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ตำแหน่งภายในวัด

๑. เจ้าอาวาส ๒. รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 ๓. ลูกวัด

๒. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒. ๒๐ - ๒๕ ปี
 ๓. ๒๖ - ๓๐ ปี ๔. ๓๑ - ๓๕ ปี
 ๕. ๓๖ - ๔๐ ปี ๖. ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

๑. ๑-๕ พรรษา ๒. ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๓. ๑๑ พรรษา ขึ้นไป

๔. ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด

๑. ๑ - ๕ ปี ๒. ๖ - ๑๐ ปี
 ๓. ๑๑ - ๑๕ ปี ๔. ๑๖ - ๒๐ ปี
 ๕. ๒๐ ปีขึ้นไป

๕. วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา)

๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่าปริญญาตรี
 ๓. ปริญญาโท ๔. สูงกว่าปริญญาโท

๖. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)

๑. นักธรรมชั้นตรี ๒. นักธรรมชั้นโท
 ๓. นักธรรมชั้นเอก

๗. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

๑. ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ ๒. ป.ธ.๔- ๕
 ๓. ป.ธ.๖-๗ ๔. ป.ธ. ๘-๙

ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องว่างตามระดับความคิดเห็น ดังนี้

- + ๑ หมายถึง แน่ใจว่าคำถามวัดตรงกับจุดประสงค์
- หมายถึง ไม่แน่ใจว่าคำถามวัดตรงกับจุดประสงค์
- ๑ หมายถึง แน่ใจว่าคำถามวัดไม่ตรงกับจุดประสงค์

ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล	
	๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	หมายเหตุ
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ							
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘	
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๔. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘	
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
ด้านการเมือง							
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘	
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย	๑	๑	๑	๑	๑	๑	

๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง หลักธรรมการปกครอง ในชุมชน	๐	๑	๑	๑	๐	๐.๖	
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนา การเมือง	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม							
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวง แหนสิ่งแวดล้อม	๑	๐	๑	๑	๑	๐.๘	
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนา สิ่งแวดล้อม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมใน การรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการ พัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
ด้านการพัฒนาจิตใจ							
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการ พัฒนาจิตใจให้สงบ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจ ให้สงบ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครง ปฏิบัติธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่อง การปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการ พัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข	๑	๐	๑	๑	๑	๐.๘	
ผลรวม	๑๙	๑๘	๒๐	๑๘	๑๘	๑๙	
ผลเฉลี่ยรวม	๐.๙๕	๐.๙๐	๑.๐๐	๐.๙๐	๐.๙๐	๐.๙๓	

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระพฤษ ปัญญาทีโป

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ตำแหน่งภายในวัด

๑. เจ้าอาวาส ๒. รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 ๓. ลูกวัด

๒. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒. ๒๐ - ๒๕ ปี
 ๓. ๒๖ - ๓๐ ปี ๔. ๓๑ - ๓๕ ปี
 ๕. ๓๖ - ๔๐ ปี ๖. ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

๑. ๑-๕ พรรษา ๒. ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๓. ๑๑ พรรษา ขึ้นไป

๔. ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด

๑. ๑ - ๕ ปี ๒. ๖ - ๑๐ ปี
 ๓. ๑๑ - ๑๕ ปี ๔. ๑๖ - ๒๐ ปี
 ๕. ๒๐ ปีขึ้นไป

๕. วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา)

๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่าปริญญาตรี
 ๓. ปริญญาโท ๔. สูงกว่าปริญญาโท

๖. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)

๑. นักธรรมชั้นตรี ๒. นักธรรมชั้นโท
 ๓. นักธรรมชั้นเอก

๗. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

๑. ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ ๒. ป.ธ.๔- ๕
 ๓. ป.ธ.๖-๗ ๔. ป.ธ. ๘-๙

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ
ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

Reliability (รายข้อ)	Alpha
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	.๘๖๔๐
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	.๙๙๒๙
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	.๙๑๓๖
๔. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน	.๙๖๔๑
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ	.๙๖๓๓
ด้านการเมือง	
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม	.๙๖๒๓
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม	.๙๖๑๙
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย	.๙๖๒๙
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครอง ในชุมชน	.๙๒๓๖
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง	.๙๖๑๙
ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม	.๘๐๒๗
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม	.๙๐๒๗
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	.๙๑๓๕
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน	.๙๖๓๐
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	.๙๖๓๐
ด้านการพัฒนาจิตใจ	
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ	.๙๖๑๗
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ	.๘๖๓๐
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม	.๘๖๒๗
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน	.๙๖๐๘
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข	.๗๖๓๕
รวมเฉลี่ย	.๙๒๑๓

Reliability Coefficients

N of Cases = ๓๐.๐

N of Items = ๒๕

Alpha = .๙๒๑๓

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

---

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาการเมือง

---

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

---

๔. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาจิตใจ

ผนวก ง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระพฤษ ปัญญาทีโป

นิสิตปริญญาโท

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ตำแหน่งภายในวัด

๑. เจ้าอาวาส ๒. รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 ๓. ลูกวัด

๒. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒. ๒๐ - ๒๕ ปี
 ๓. ๒๖ - ๓๐ ปี ๔. ๓๑ - ๓๕ ปี
 ๕. ๓๖ - ๔๐ ปี ๖. ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

๑. ๑-๕ พรรษา ๒. ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๓. ๑๑ พรรษา ขึ้นไป

๔. ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด

๑. ๑ - ๕ ปี ๒. ๖ - ๑๐ ปี
 ๓. ๑๑ - ๑๕ ปี ๔. ๑๖ - ๒๐ ปี
 ๕. ๒๐ ปีขึ้นไป

๕. วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา)

๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่าปริญญาตรี
 ๓. ปริญญาโท ๔. สูงกว่าปริญญาโท

๖. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)

๑. นักธรรมชั้นตรี ๒. นักธรรมชั้นโท
 ๓. นักธรรมชั้นเอก

๗. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

๑. ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ ๒. ป.ธ.๔- ๕
 ๓. ป.ธ.๖-๗ ๔. ป.ธ. ๘-๙

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้าน
เศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ
คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ					
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง					
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง					
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง					
๔. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ					
ด้านการเมือง					
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม					
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม					
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครองในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง					
ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม					
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม					
ด้านการพัฒนาจิตใจ					
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ					
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ					

๓. ชัดนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาการเมือง

.....

.....

.....

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

๔. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาจิตใจ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระพทหัส ปณญาทีโป (สุดที่รัก)
- เกิด : วันที่ ๔ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : ๕๙/๒ หมู่ ๑๙ ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
- การศึกษา : นักธรรมชั้นตรี วัดทองคู้ง จังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. ๒๕๓๖
 : นักธรรมชั้นโท สำนักวัดคลองเป็ด จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. ๒๕๓๘
 : นักธรรมชั้นเอก สำนักวัดคลองเป็ด จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. ๒๕๓๙
 : ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : วันที่ ๓๐ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๖
- สังกัด : วัดทองคู้ง ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๕ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑
- ตำแหน่งหน้าที่ : ครูสอนพระปริยัติธรรม
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดทองคู้ง ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ” สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

พระพลหัทส ปณญาทีโป
นิติตปริญญาโท
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ตำแหน่งภายในวัด

๑. เจ้าอาวาส ๒. รองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 ๓. ลูกวัด

๒. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒. ๒๐ - ๒๕ ปี
 ๓. ๒๖ - ๓๐ ปี ๔. ๓๑ - ๓๕ ปี
 ๕. ๓๖ - ๔๐ ปี ๖. ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

๑. ๑-๕ พรรษา ๒. ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๓. ๑๑ พรรษา ขึ้นไป

๔. ระยะเวลาที่สังกัดที่อยู่ภายในวัด

๑. ๑ - ๕ ปี ๒. ๖ - ๑๐ ปี
 ๓. ๑๑ - ๑๕ ปี ๔. ๑๖ - ๒๐ ปี
 ๕. ๒๐ ปีขึ้นไป

๕. วุฒิการศึกษา (สามัญศึกษา)

๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่าปริญญาตรี
 ๓. ปริญญาโท ๔. สูงกว่าปริญญาโท

๖. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกนักธรรม)

๑. นักธรรมชั้นตรี ๒. นักธรรมชั้นโท
 ๓. นักธรรมชั้นเอก

๗. วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (แผนกบาลี)

๑. ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ ๒. ป.ธ.๔- ๕
 ๓. ป.ธ.๖-๗ ๔. ป.ธ. ๘-๙

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ ด้านเศรษฐกิจ ด้าน
การเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ					
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง					
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง					
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ					
ด้านการเมือง					
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม					
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม					
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครองในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง					
ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม					
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม					
ด้านการพัฒนาจิตใจ					
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ					
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ					
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน					
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ
ปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

.....
.....
.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาการเมือง

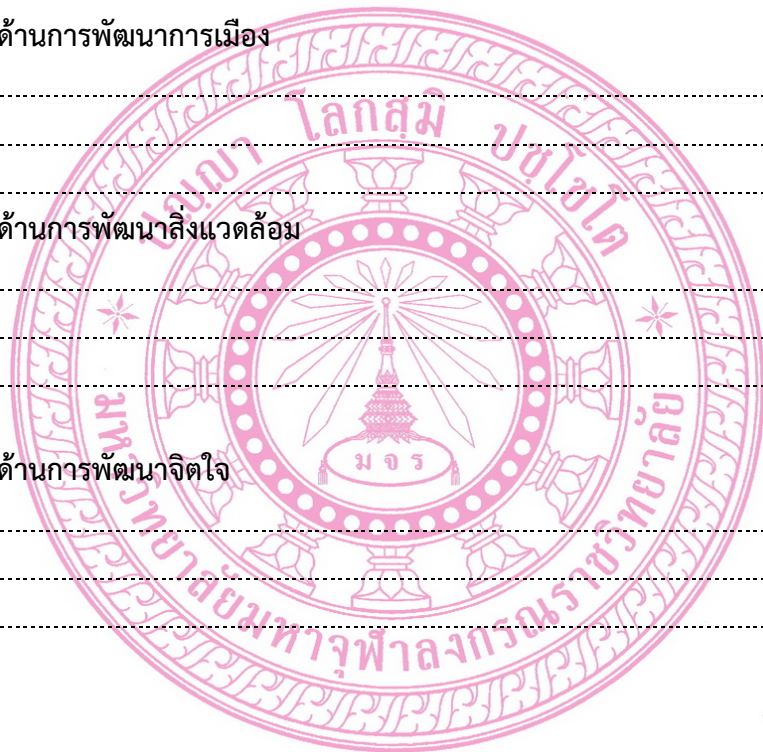
.....
.....
.....

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

.....
.....
.....

๔. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาจิตใจ

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระพฤษ ปณฺญาทีโป (สุดที่รัก)
- เกิด : วันที่ ๔ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : ๕๙/๒ หมู่ ๑๙ ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก สำนักวัดคลองเป็ด จังหวัดพิษณุโลก
: ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : วันที่ ๓๐ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๖
- สังกัด : วัดทองคั้ง ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
- หน้า : ครูสอนพระปริยัติธรรม
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดทองคั้ง ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ